

ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА

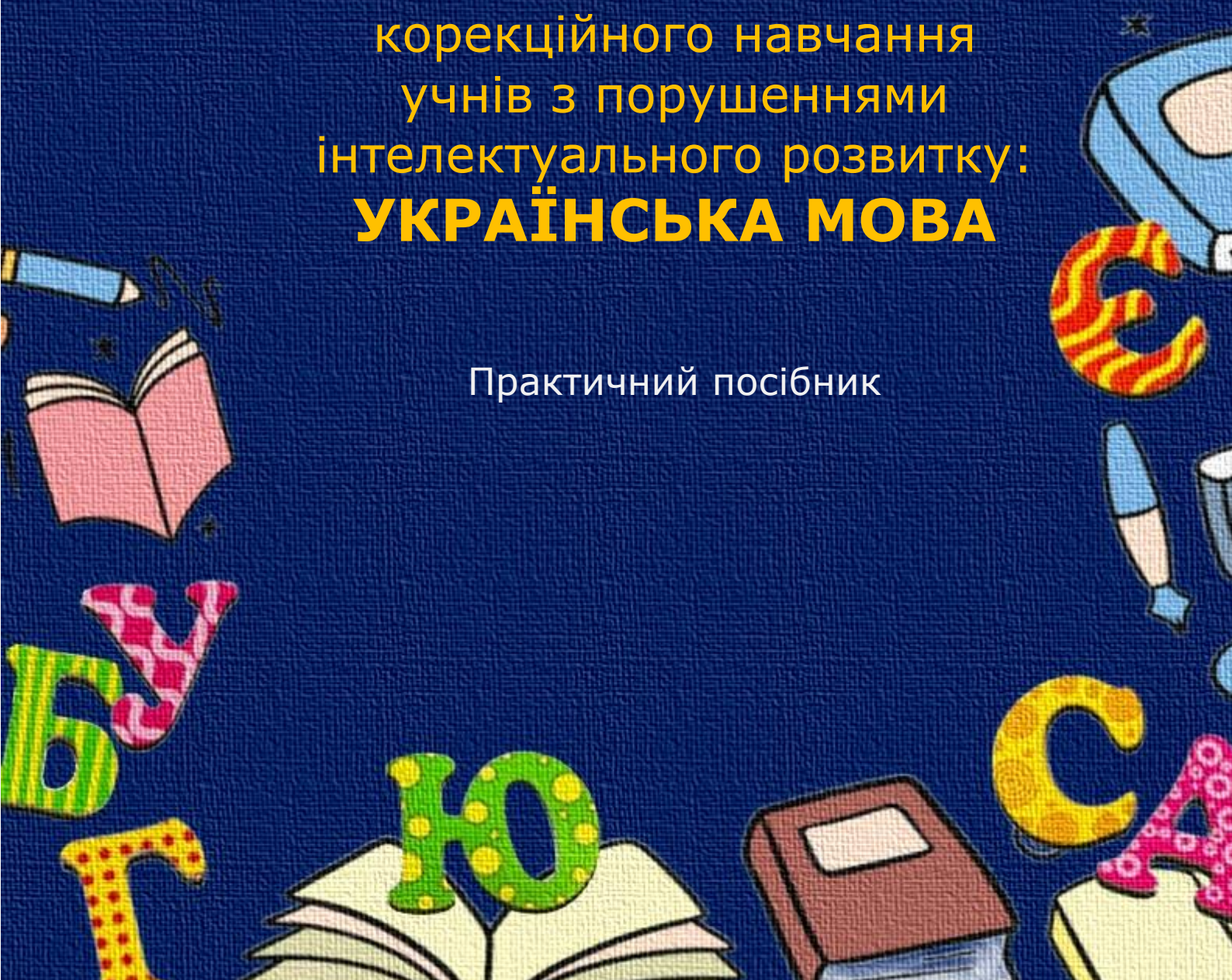

Ганна Блеч

Ольга Шенічак

Методичні основи
корекційного навчання
учнів з порушеннями
інтелектуального розвитку:
УКРАЇНСЬКА МОВА

Практичний посібник

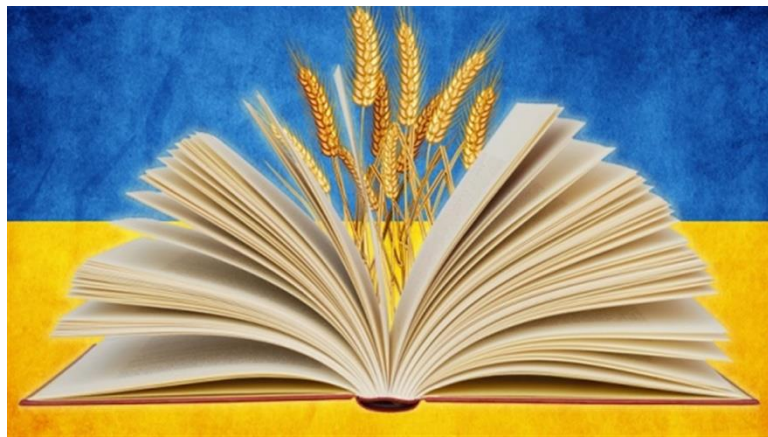
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи
Ярмаченка НАПН України

Ганна Блеч, Ольга Шепічак

**Методичні основи корекційного навчання
учнів з порушеннями інтелектуального розвитку:
Українська мова**

Практичний посібник

Київ-2025р.

УДК 376-056

Б68

*Рекомендовано Вченою радою Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України (протокол № 8 від 26 червня 2025 року)*

Рецензенти:

І.М. Матющенко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психокорекційної педагогіки та реабілітології факультету спеціальної та інклюзивної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Н.М. Нікуленкова – директор спеціальної школи № 16 м. Києва;

Т.Я. Жук – вчитель-методист, вчитель української мови та літератури, голова предметно-методичної комісії з питань початкової освіти та корекційно-розвивальної роботи спеціальної школи № 16 м. Києва;

О.М.Сергієнко – заступник директора з навчально-виховної роботи спеціальної школи № 16 м. Києва;

О.П.Мальчевська – вчитель-методист, вчитель української мови та літератури спеціальної школи № 16 м. Києва.

Блеч Г.О., Шепічак О.О.

Методичні основи корекційного навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку: українська мова: практ. посіб. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025. 107 с.

ISBN 978-617-8531-76-8

Практичний посібник «**Методичні основи корекційного навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку: українська мова**», присвячений особливостям навчання української мови учнів із порушеннями інтелектуального розвитку. Основна мета навчального предмета «Українська мова» - формування в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку основних ключових компетентностей, серед яких: вільне володіння державною мовою, достатній рівень спілкування в різних життєвих ситуаціях, виховання національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка буде володіти необхідною системою лінгвістичних знань, умінь та навичок, які зможе практично застосовувати у подальшому самостійному дорослому житті.

Навчання української мови для учнів старших класів з інтелектуальними порушеннями має не лише освітню, а й корекційно-розвивальну мету, яка спрямована на розвиток комунікативних навичок, покращення мовленнєвої діяльності, корекцію пізнавальної діяльності, формування соціально значущих навичок спілкування. У посібнику розглянуто теоретичні засади корекційного навчання, сучасні педагогічні підходи до формування мовленнєвої компетенції, ефективні методи та прийоми для реалізації корекційно-розвивальних завдань навчального предмета. Матеріали посібника спрямовані на розвиток мовленнєвих, когнітивних і комунікативних навичок учнів, їхню соціальну адаптацію та інтеграцію в суспільство. Також автори у посібнику розглядають розробки уроків, практичні вправи та рекомендації.

Посібник стане у нагоді вчителям, корекційним педагогам, логопедом і всім, хто працює з дітьми з особливими освітніми потребами.

© Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025

©Блеч Г.О., Шепічак О.О., 2025.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ І. ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЩОДО КОРЕКЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	7
1.1. Компетентнісний підхід у навчанні української мови школярів з порушеннями інтелектуального розвитку.....	7
1.2. Зміст навчального предмета «Українська мова. 5-10 класи» для спеціальних закладах загальної середньої освіти та закладів загальної середньої освіти зі спеціальними класами для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку.....	14
1.3. Корекційно-розвивальна спрямованість навчального предмета.....	19
1.4. Міжпредметні зв'язки викладання української мови як засіб реалізації прикладної спрямованості.....	31
РОЗДІЛ ІІ. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «УКРАЇНСЬКА МОВА» У СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДЛЯ УЧНІВ 5-10 КЛАСІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	36
2.1. Методичні особливості вивчення змістового наповнення навчального предмета (навчання української мови).....	36
РОЗДІЛ ІІІ. ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА.....	50
3.1. Зразки уроків та практико-орієнтованих завдань з навчального предмета « Українська мова».....	50
3.2. Мініконспекти, вправи та ігри з української мови на допомогу вчителю.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	105

**«Учити дітей рідного слова – це вчити їх мислити, почувати,
жити у світі духовних цінностей свого народу.»**

Василь Сухомлинський

ВСТУП

У контексті впровадження концепції Нової української школи стає необхідним перегляд освітніх пріоритетів у корекційному навчанні дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Зокрема, зростає роль корекційно-розвивальної моделі, що сприяє ефективному засвоєнню знань та формуванню необхідних практичних умінь і навичок учнями. Саме тому актуальним питанням сьогодення є розроблення інноваційних стратегій навчання школярів з інтелектуальними порушеннями, формування у них життєвої компетентності для успішної подальшої соціалізації.

Провідним підходом у концепції Нової української школи є *компетентнісний підхід*, спрямований на оновлення змісту освіти, заснованого на формування необхідних життєвих компетентностей. Компетентнісний підхід орієнтує освітній процес на досягнення конкретних результатів, що виражаються в ієрархічно структурованих компетентностях учнів: ключових, предметних та життєвих.

Формування предметних і ключових компетентностей забезпечується метапредметними функціями української мови, адже вона виступає універсальним засобом розвитку мислення, мовлення та пізнавальної діяльності учнів.

Українська мова – це державна мова, володіння якою сприяє духовному вдосконаленню здобувачів освіти, розвитку їхньої національної самосвідомості, відкриває підростаючому поколінню можливості та шляхи особистісної реалізації в різних сферах людської діяльності. Вільне володіння державною мовою – це перша й найголовніша ключова компетентність, яку декларує Державний стандарт базової загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, яка є базовою для успішного оволодіння учнем

усіма іншими компетентностями. Як навчальний предмет, українська мова виконує функції пізнання і об'єкту пізнання, засобу корекції та розвитку особистості, її самовираження. Саме тому вивченню української мови в спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку надається особлива увага й відводиться важлива роль.

Для школярів з порушеннями інтелектуального розвитку уроки української мови відіграють важливу роль у розвитку усного та писемного мовлення, формуванні психічних функцій та особистості загалом, адже в процесі вивчення української мови реалізується корекційна та практична мета, що надзвичайно важливо для таких учнів. Корекційна мета реалізується у сфері мовленнєвого розвитку учнів, оскільки провідним завданням уроків української мови є формування мовлення як засобу комунікації та корекції пізнавальної діяльності школярів. Практична мета полягає у кращій адаптації школярів до життя в суспільстві після завершення навчання (здобуття майбутньої професії, професійна діяльність, повсякденне життя).

Ефективність навчання української мови учнів з інтелектуальними порушеннями значною мірою залежить від правильно обраних методів і підходів до організації освітнього процесу. Саме тому важливим є звернення до методики мови – педагогічної науки, що визначає мету, завдання, принципи, зміст, форми й методи навчання, а також шляхи формування в учнів мовних і мовленнєвих умінь та навичок. Отже, методика української мови як наука і навчальна дисципліна покликана дати відповіді на ключові питання: кого навчати; чого навчати – тобто, який зміст і обсяг навчального матеріалу визначати; як навчати – які форми, методи, прийоми й засоби доцільно використовувати; як перевіряти результати – тобто, які методи контролю успішності є найефективнішими та відповідають вимогам програми з української мови.

РОЗДІЛ І. ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЩОДО КОРЕКЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Компетентнісний підхід у навчанні української мови школярів з порушеннями інтелектуального розвитку⁷

Навчальна діяльність покликана не просто дати учням знання, уміння і навички, а й сформувати в них компетентність як загальну здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, отриманих завдяки навчанню. Теорія компетентнісного підходу в освіті розроблялася і була представлена в працях як зарубіжних учених Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена, так і вітчизняних. Українські перспективи компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували вчені І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева та інші. У світовому досвіді склалось розуміння компетентності як інтегрованого результату освіти, таке досягнення передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах (коли, наприклад, неповні дані умови задачі, дефіцит інформації про щось, обмаль часу для розгорненого пошуку відповіді, коли невідомі причинно-наслідкові зв'язки, коли не спрацьовують типові варіанти рішення тощо). Саме тоді створюються умови для включення механізмів компетентності – здатності діяти в конкретних умовах і мотивів досягти результату.

В основі концепції компетентності лежить ідея виховання компетентної людини, яка уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність.

Сучасна школа не може залишатись осторонь від процесів модернізації освіти, які відбуваються нині в Україні. Впровадження компетентнісного підходу у школі є одним із важливих концептуальних положень оновлення змісту та якості освіти.

Основним завданням компетентнісного підходу є не лише засвоєння предметних знань, а й формування здатності ефективно застосовувати їх у практичній діяльності як засобу розв'язання різноманітних життєвих ситуацій. Компетентнісний підхід передбачає окреслення цілого кола компетентностей, тобто необхідного комплексу знань, навичок, ставлень та досвіду, що дає змогу ефективно виконувати певну діяльність чи функцію. Такий підхід якнайкраще сприяє формуванню ключових компетентностей школярів. Адже ключові компетентності – це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загально предметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретні життєві, необхідні будь-якій людині.

Формування компетентностей реалізується в освітніх галузях і навчальних предметах.

Відповідно до цього змінюються традиційні підходи до змісту мовно-літературної галузі у навчанні школярів з інтелектуальними порушеннями. В основу наукового обґрунтування змісту мовно-літературної галузі для навчання школярів з інтелектуальними порушеннями покладено загальнодидактичні, спеціальні та методичні принципи навчання.

До загальнодидактичних принципів належать: єдність навчання і виховання (виховне навчання); єдність навчання і розвитку дитини (розвивальне навчання), активність, свідомість, міцність засвоєння знань; науковість; наступність і перспективність навчання.

До спеціальних принципів належать: врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей; індивідуалізація і диференціація

навчання; зв'язок навчання з життям; наочність; систематичність і послідовність навчання; повторність; доступність.

До методичних принципів відносять:

1) принцип комунікативної спрямованості навчання, що передбачає оволодіння дітьми рідною мовою як засобом комунікації (спілкування);

2) принцип навчання мови як діяльності зумовлює практичну спрямованість процесу навчання рідної мови; розвиток її як засобу спілкування у різних видах діяльності;

3) принцип взаємозв'язку сенсорного, розумового та мовленнєвого розвитку дітей. Мовлення спирається на сенсорні уявлення, які складають основу мислення, та розвивається у єдності з мисленням;

4) принцип забезпечення активної мовленнєвої практики на уроках і у повсякденному житті;

5) організація спостережень над мовним матеріалом із метою пізнання та усвідомлення дітьми мовної дійсності;

6) принцип комплексного підходу до розвитку всіх сторін мовлення передбачає засвоєння усіх рівнів мови у їх тісному взаємозв'язку. У процесі розвитку однієї зі сторін мовлення розвивають одночасно і інші, оскільки всі вони є частинами одного цілого – процесу оволодіння системою мови;

7) принцип збагачення мотивації мовленнєвої діяльності на основі поєднання навчання мови з ігровою діяльністю, практичною діяльністю, розвитком творчих умінь;

8) принцип забезпечення впливу художньої літератури на мовленнєвий розвиток дитини.

Ці принципи відображують специфіку навчання української мови доповнюючи та взаємодіючи із системою загальнодидактичних принципів.

Метою мовно-літературної освітньої галузі, як визначено Державним стандартом базової середньої освіти, є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та

сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень.

З огляду на свою специфіку, навчальний предмет «Українська мова» спроможний забезпечити формування і розвиток таких **ключових компетентностей**, як: *комунікативна, соціальна; загальнокультурна, уміння вчитись*.

Важливим є процес формування комунікативної компетентності, що передбачає опанування важливого у роботі та суспільному житті усного й письмового спілкування, оволодіння кількома мовами; полікультурної компетентності, що стосується розуміння несхожості людей, взаємоповаги до їхньої мови, релігії, культури тощо; компетентності саморозвитку та самоосвіти, яка пов'язана з потребою й готовністю постійно навчатися як у професійному відношенні, так і в особистому й суспільному житті.

Для забезпечення *комунікативної компетентності* в учнів необхідно сформувати готовність до спілкування з іншими людьми. З цією метою у процесі навчання української мови школярі повинні оволодіти:

- різними видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо);
- мовою як засобом спілкування.

Соціальна компетентність передбачає здатність діяти в життєвих ситуаціях відповідно до соціальних норм і правил. Для цього на уроках української мови в учнів треба формувати здатність:

- продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді;
- виконувати різні соціальні ролі;
- брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання.

Загальнокультурна компетентність стосується сфери розвитку культури особистості в усіх її аспектах. Реалізація цієї компетентності в процесі навчання української мови передбачає передусім формування:

- культури міжособистісних відносин;
- толерантної поведінки;
- моральних якостей, а також ознайомлення з:
- культурною спадщиною українського народу;
- найважливішими досягненнями національної науки й культури;
- визначними подіями та постатями в історії України.

Компетентність уміння вчитись виявляється у здатності учня організовувати і контролювати свою навчальну діяльність. Ця компетентність реалізується на уроках української мови шляхом формування мотивації навчання і здатності:

- організовувати свою працю для досягнення результату;
- виконувати розумові операції й практичні дії;
- володіти вміннями й навичками самоконтролю та самооцінки.

На основі визначеної мети компетентнісно-орієнтованого навчання української мови і відібраного змісту тих ключових компетентностей, формування яких спроможний забезпечити цей предмет, можна визначити **предметні компетентності**. Їх ми виділяємо чотири, а саме: *мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна*.

Мовленнєва компетентність включає:

- здатність розуміти зміст і головну думку усних і письмових висловлювань;
- здатність вести діалог з дотриманням правил мовленнєвого етикету;
- уміння будувати повноцінні в комунікативному відношенні усні і письмові зв'язні висловлювання, які відображають знання учнів про предмет розмови, їхні думки, почуття, наміри;

- уміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, будуючи відповідним чином свої висловлювання.

Мовна компетентність передбачає володіння:

- доступним і необхідним обсягом мовних знань;
- здатністю застосовувати мовні засоби у власному мовленні відповідно до орфоепічних, лексичних, граматичних, орфографічних, синтаксичних, стилістичних норм літературної мови.

Соціокультурна компетентність покликана сприяти загальнокультурному розвитку молодших школярів, адаптації їх до життя в певному соціальному середовищі, а тому передбачає:

- знання про свою державу Україну;
- здатність використовувати в мовленнєвій практиці знання про особливості української національної культури, звичаї, традиції, свята;
- знання і використання у власному мовленні найбільш відомих малих українських фольклорних форм;
- уміння успішно користуватися мовою під час виконання різноманітних соціальних ролей;
- знання формул національного мовленнєвого етикету і вміле використання їх під час спілкування;
- дотримання етикетних правил спілкування з представниками різних вікових груп і статусів;
- здатність вирішувати за допомогою мови різні навчальні та життєві проблеми.

Діяльнісна компетентність передбачає володіння загальнонавчальними уміннями і навичками, які поділяються на чотири групи:

- навчально-організаційні – здатність розуміти визначену вчителем мету навчальної діяльності, організовувати робоче місце, раціонально розподіляти час, планувати послідовність виконання завдання,

організовувати навчальну діяльність у взаємодії з іншими її учасниками (у парі, малій групі);

- навчально-інформаційні – здатність самостійно працювати з підручником, уміння сприймати, слухати, розуміти інформацію в медіа текстах, шукати нову інформацію з різних джерел, користуватися довідковою літературою, зосереджено слухати матеріал, зв'язно, послідовно, доказово відповідати, вести діалог;

- навчально-інтелектуальні і творчі – здатність аналізувати узагальнювати, встановлювати та пояснювати причинно-наслідкові зв'язки, вилучати зайве, групувати й класифікувати за певними ознаками, висловлювати аргументовані критичні судження, доводити власну думку, переносити знання й способи діяльності в нову ситуацію, застосовувати аналогію;

- контрольні-оцінні – уміння використовувати різні способи перевірки та контролю своєї діяльності, знаходити і виправляти помилки, оцінювати власні навчальні досягнення.

Компетентнісний підхід визначає спрямованість освітнього процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані компетентності учнів, як ключові, предметні та життєва.

Життєва компетентність, як здатність учня з порушеннями інтелектуального розвитку у процесі інтегрування у соціальне оточення цілісно реалізовувати на практиці знання, досвід і цінності, набуті у процесі корекційного навчання, набуває інтегративного значення в реалізації оновленого змісту освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку.

**1.2. Зміст навчального предмета «Українська мова. 5-10 класи»
для спеціальних закладах загальної середньої освіти та закладів
загальної середньої освіти зі спеціальними класами для дітей із
порушеннями інтелектуального розвитку**

Курс української мови – важлива складова загального змісту освіти, оскільки мова є не тільки окремим навчальним предметом, а й основним засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін. Вивчення української мови передбачає не тільки засвоєння певної системи знань теорії мови, формування вмінь і навичок, а й особистісний розвиток здобувачів освіти, набуття духовно-морального досвіду, що сприятиме їхній соціалізації та успішному перейманню суспільного досвіду. Знання мають стати інструментом у розв’язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, успішного професійного становлення та облаштування свого життя.

Відповідно до Державного стандарту *основними завданнями* навчального предмета «Українська мова» є:

- 1) формування стійкої мотивації до вивчення української мови;
- 2) виховання краси та виразності рідного слова;
- 3) ознайомлення з мовною системою та формування на цій основі базових лексичних, граматичних, стилістичних, орфоепічних, правописних умінь і навичок;
- 4) вироблення умінь і навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності;
- 5) формування комунікативної компетенції. Основне призначення курсу української мови в спеціальних загальноосвітніх закладах –

формування національно свідомої, духовно багатой особистості через реалізацію навчальної, виховної та розвивальної мети.

Водночас із розвитком основних видів мовленнєвої діяльності для учнів з інтелектуальними порушеннями розв'язуються й специфічні завдання, спрямовані на корекцію порушень у розвитку. Такими є: порушення процесів пізнавальної діяльності (сприймання, уяви, пам'яті, уваги, мовлення й мислення), недорозвиток емоційно-вольової сфери, недостатня розвиненість артикуляційної моторики та координації рухів та ін. Саме тому *спеціальним завданням* навчального курсу української мови визначено формування та корекцію зв'язного мовлення, що має відбуватися в тісному зв'язку з розвитком пізнавальної діяльності дітей, зокрема, сенсорики, предметно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного, абстрактного мислення, спостережливості, уваги тощо. Відтак зміст цього навчального предмета, з метою посилення його компенсаторно-корекційних та розвивальних функцій, має комунікативно-практичну спрямованість: містить фактичний матеріал, опанування якого має забезпечити формування комунікативних умінь, конкретизацію в слові чуттєвого і практичного досвіду учнів, розвиток основних пізнавальних процесів на предметно-практичній і вербальній основі.

Модельна програма укладена відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898 та наказу Міністерства освіти і науки України від 07 грудня 2021 року № 1317 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-10 (11) класів спеціальних закладів середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами» і побудована за принципом, який реалізує неперервність мовної освіти, перехід від початкової до середньої ланки, повторення вивченого матеріалу та поступове розширення і поглиблення знань учнів від класу до класу, сприяє легкій адаптації до вимог Нової української школи, що є надзвичайно важливо для здобуття знань учнями з порушеннями інтелектуального розвитку. В основу програми

покладено компетентнісний підхід, який є одним з головних для оновлення змісту та якості освіти, оскільки його основним завданням є не лише оволодіння певними знаннями, але й вміння ефективно застосовувати їх на практиці.

Мета модельної програми: у процесі вивчення української мови сформувати в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку основні ключові компетентності, серед яких: вільне володіння державною мовою, достатній рівень спілкування в різних життєвих ситуаціях, виховання національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка буде володіти необхідною системою лінгвістичних знань, умінь та навичок, які зможе практично застосовувати у подальшому самостійному дорослому житті.

Для школярів із порушеннями інтелектуального розвитку уроки української мови відіграють важливу роль у розвитку усного та писемного мовлення, формуванні психічних функцій та особистості загалом, адже в процесі вивчення української мови реалізується корекційна та практична мета, що надзвичайно важливо для таких учнів.

Програма ґрунтується на таких *принципах*:

- практична спрямованість та комунікативна орієнтація навчання;
- взаємозв'язок комунікативних, освітніх, корекційних і виховних завдань;
- розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності.

Компетентнісний потенціал курсу «Українська мова» відповідає компетентнісному потенціалу мовно-літературної освітньої галузі, який полягає у розвитку на уроках української мови всіх ключових компетентностей, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, а саме:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами;
- математична компетентність;

- компетентності в галузі природничих наук, техніки та технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності;
- культурна компетентність;
- підприємливість та фінансова грамотність.

У програмі представлено **такі змістові лінії**: комунікативна, лінгвістична, соціокультурна (компетентнісна). Кожна з цих ліній має свою мету та завдання, в комплексі забезпечує мовленнєвий розвиток дитини з порушеннями інтелектуального розвитку.

Комунікативна змістова лінія відіграє основну роль, оскільки передбачає формування мовленнєвих умінь та навичок, розвиток та корекцію усного і писемного мовлення учнів, уміння спілкуватися, пізнавати, сприймати, відтворювати, впливати. У програмі відображені всі види мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння, письмо.

Лінгвістична змістова лінія передбачає засвоєння теорії мови (лінгвістичних понять, фактів, закономірностей), мовних одиниць і явищ, які забезпечують необхідний для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку обсяг знань, які є основою для формування уявлень про систему української мови та її структуру. За цією лінією формуються орфоепічні, лексичні, граматичні і правописні уміння й навички учнів.

У соціокультурній (компетентнісній) змістовій лінії відображені ключові компетентності Державного стандарту Нової української школи. Метою даної змістової лінії є розширення уявлень (у межах пізнавальних можливостей учнів) про культуру українського народу (духовну та матеріальну), знайомство учнів з історією, звичаями, традиціями, мистецтвом, загальнолюдськими моральними нормами і цінностями, культурною спадщиною, що здійснюється за допомогою переліку тем, що

орієнтують учителя на добір відповідних текстів, дібраних у тому числі з художньої літератури та усної народної творчості. Реалізуючи цю змістову лінію вчителю потрібно звертати особливу увагу на тлумачення значень слів і фразеологізмів, прислів'їв та приказок. У процесі формування компетентностей в учнів відбувається розвиток зв'язного мовлення. Все це забезпечує духовний розвиток дитини і впродовж навчання позитивно впливає на її становлення як мовної особистості та громадянина України.

Програма складається з пояснювальної записки та основної частини, яка містить такі компоненти: зміст навчального матеріалу, види навчальної діяльності, очікувані результати навчання, напрями корекційно-розвиткової роботи. У змісті навчального матеріалу подано мовні теми, які необхідно засвоїти учням; представлено орієнтовні види навчальної діяльності, які педагог може використати на уроці; передбачено очікувані результати навчання, формування в учнів вмінь та навичок, які відповідають вимогам Державного стандарту базової середньої освіти. Корекційно-розвиткова робота у програмі займає важливе місце та включає в себе корекцію психофізичних порушень кожного учня на основі мовного матеріалу, що сприятиме соціалізації таких дітей.

1.3. Корекційно-розвивальна спрямованість навчального предмета

У процесі опанування української мови реалізуються не лише освітні, а й корекційні, компенсаторні та виховні завдання, спрямовані на всебічний розвиток особистості учня.

У старших класах корекційна спрямованість навчання зосереджується на адаптації учнів до дорослого життя, розвитку мовленнєвої компетенції, що сприяє їхній інтеграції у суспільство.

Основними корекційно-розвивальними завданнями навчання української мови є:

1. Формування та розвиток усного мовлення

- удосконалення звуковимови;
- збагачення активного та пасивного словникового запасу;
- формування навичок діалогічного і монологічного мовлення;
- розвиток уміння логічно, послідовно й граматично правильно висловлювати власні думки.

2. Розвиток розуміння мовлення

- формування навичок адекватного сприйняття усної та писемної інформації;
- розвиток уваги до мовлення співрозмовника;
- виховання уміння реагувати на мовленнєві ситуації.

3. Формування навичок читання і письма

- удосконалення техніки читання з розумінням змісту;
- розвиток орфографічної та каліграфічної грамотності;
- формування навичок списування, самостійного письма та побудови коротких висловлювань.

4. Розвиток граматичних умінь і навичок

- засвоєння основних граматичних закономірностей рідної мови;
- формування умінь правильно будувати речення та використовувати мовні конструкції у власному мовленні.

5. Розвиток соціально-комунікативних навичок

- формування культури мовленнєвого спілкування;
- навчання адекватної мовленнєвої поведінки у різних життєвих і соціальних ситуаціях;
- виховання позитивного ставлення до співрозмовника.

6. Корекція пізнавальної діяльності

- розвиток спостережливості, мислення, пам'яті, уваги й уяви;
- формування вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати мовні явища;
- розвиток пізнавального інтересу до рідної мови;
- підвищення навчальної самостійності через мовленнєву активність.

7. Формування соціально значущих навичок спілкування

- розвиток вміння встановлювати контакт і підтримувати діалог з однолітками та дорослими;
- формування ввічливих форм мовленнєвої поведінки;
- оволодіння етикетними формулами спілкування (вітання, подяка, вибачення, прохання тощо);

- виховання емпатії, толерантності та поваги до співрозмовника;
- підготовка до ефективної комунікації в навчальному, побутовому та соціальному середовищі.

Навчання української мови має корекційну та практичну спрямованість. Системна робота над формуванням і розвитком мовленнєвої діяльності є обов'язковою складовою навчально-корекційного процесу.

Мовленнєва діяльність охоплює такі основні види: слухання, говоріння, читання та письмо. Кожен із них є одночасно метою і засобом навчання. Робота над мовленням на уроках української мови має бути комплексною, поетапною і спрямованою на розвиток усіх його аспектів – фонетичного, лексичного, граматичного та зв'язного. Корекційно-розвивальна робота з розвитку мовленнєвої діяльності включає такі напрями:

1. *Розвиток слухового сприймання та розуміння мовлення.* Учні навчаються розрізняти звуки, інтонації, розуміти звернене мовлення, виділяти головну думку висловлювання. Для цього використовуються вправи на слухову увагу, ігри типу «Впізнай звук», «Хто сказав?», «Послухай і покажи».
2. *Формування правильної звуковимови та артикуляції.* Виконуються артикуляційні вправи, фонетичні тренування, робота з чистомовками, що сприяє розвитку чіткої дикції, фонематичного слуху та звукової культури мовлення.
3. *Збагачення та активізація словника.* Учні вчаться добирати слова за темою, групувати їх за ознаками, узагальнювати, утворювати нові форми. Застосовуються вправи типу «Назви предмет», «Добери слово», «Хто що робить?», «Знайди зайве слово».
4. *Формування граматичної будови мовлення.* Робота спрямовується на правильне узгодження слів у реченні, утворення форм слів, побудову простих і складних речень. Застосовуються вправи на перетворення, доповнення, складання речень за малюнком або опорними словами.

5. *Розвиток зв'язного мовлення.* Учні вчаться будувати логічно послідовні висловлювання – як усні, так і письмові. Для цього використовуються завдання на складання описів, розповідей, переказів, обговорення змісту прочитаного або побаченого. Важливо розвивати вміння висловлювати власну думку, аргументувати її, передавати емоційне ставлення.
6. *Інтеграція мовлення з іншими видами діяльності.* Розвиток мовлення тісно пов'язується з пізнавальною, ігровою, трудовою та художньою діяльністю. Наприклад, під час спостережень, малювання чи виготовлення аплікацій діти описують свої дії, що сприяє автоматизації мовленнєвих умінь.

Ефективні методи і прийоми:

- використання мовленнєвих ігор і ситуаційного спілкування;
- робота з наочністю (предметами, малюнками, сюжетними картками);
- моделювання діалогів і міні-сценок;
- інсценування віршів, казок, коротких оповідань;
- застосування елементів логопедичної ритміки та мовленнєвих вправ у русі.

Розвиток мовленнєвої діяльності на уроках української мови має не лише освітнє, а й корекційно-розвивальне значення. Через мовлення активізується пізнавальна діяльність, удосконалюється пам'ять, увага, мислення, формується здатність до самовираження та соціальної взаємодії. Прийомами роботи, які сприяють підвищенню активної розумової діяльності учнів та рівня їх свідомості – це є порівняння, співвідношення, доказовість, аналіз та синтез класифікація та аналогія.

Оволодіння словниковою системою формує всі основні психічні процеси у дитини і те, що слово виявляється, таким чином міцним фактором, формуючим психічну діяльність. Робота по корекції недоліків словникового

запасу проводиться в плані збагачення словника та його уточнення. Систематичне проведення словникової роботи підвищує рівень загального розвитку учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, так як від правильного позначення предмета чи явища навколишнього світу залежить подальше вдосконалення мовленнєвої системи мислення.

Особливе місце корекційно-розвивального впливу займає розвиток артикуляційного апарату та дрібної моторики, адже фізіологічна готовність до мовленнєвої діяльності є необхідною умовою успішного мовленнєвого розвитку. Розвиток артикуляційного апарату та дрібної моторики є одним із провідних напрямів корекційно-розвивальної роботи у процесі навчання української мови учнів з інтелектуальними порушеннями. Ці напрями мають важливе значення, адже вони безпосередньо впливають на формування мовленнєвої компетентності, розвиток звуковимови, артикуляційної чіткості та загальної мовленнєвої культури.

Розвиток артикуляційного апарату спрямований на формування правильних рухів органів мовлення – губ, язика, піднебіння, щелеп, що забезпечує правильну звуковимову та дикцію. Артикуляційні вправи допомагають подолати мовленнєві труднощі, пов'язані з недостатньою рухливістю мовленнєвих органів, слабким розвитком м'язів чи порушеннями координації рухів. Систематичне виконання артикуляційної гімнастики сприяє формуванню автоматизованих навичок правильної вимови, розвитку дихання, голосу, темпу та інтонаційної виразності. На уроках української мови корекційна робота може включати:

- вправи на розвиток сили та гнучкості мовленнєвих м'язів;
- дихальні вправи;
- фонетичні ігри та чистомовки, які стимулюють правильну артикуляцію та розвиток фонематичного слуху;
- читання скоромовок, віршів із цілеспрямованим тренуванням певних звуків.

Розвиток дрібної моторики тісно пов'язаний із мовленнєвим розвитком, оскільки дрібні рухи пальців активізують мовні центри головного мозку. Недостатній розвиток моторики часто супроводжується труднощами у вимові, граматичному оформленні мовлення, письмі. Корекційно-розвивальна робота у цьому напрямі включає:

- виконання вправ на координацію та точність рухів пальців;
- використання дрібних предметів (намистинки, гудзики, шнурівки, мозаїка) для тренування спритності рук;
- графічні вправи (штрихування, обведення, малювання елементів букв);
- ігри з пластиліном, піском, крупами тощо для сенсомоторної стимуляції.

Таким чином, систематичне використання на уроках української мови вправ, спрямованих на розвиток артикуляційного апарату і дрібної моторики, забезпечує не лише удосконалення мовленнєвих навичок, а й сприяє гармонійному психофізичному розвитку дитини, підвищує ефективність корекційно-розвивального процесу в цілому.

Отже, систематична робота з розвитку мовлення сприяє подоланню мовленнєвих і пізнавальних труднощів, підвищує ефективність навчання та забезпечує гармонійний розвиток особистості дитини з інтелектуальними порушеннями.

Формування комунікативної компетентності є одним із провідних напрямів корекційно-розвивальної роботи на уроках української мови в учнів з інтелектуальними порушеннями. Комунікативна компетентність передбачає здатність людини ефективно використовувати мовлення як засіб спілкування, пізнання, самовираження та соціальної взаємодії. Для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку характерні обмежений словниковий запас, труднощі у граматичному оформленні мовлення, слабкий розвиток зв'язного мовлення та комунікативних навичок. Тому робота з формування комунікативної компетентності має не лише навчальний, а й виразний

корекційно-розвивальний характер. На уроках української мови формування комунікативної компетентності здійснюється через організацію мовленнєвої діяльності в усіх її видах – слухання, говоріння, читання й письмо. Особливу увагу слід приділяти розвитку усного мовлення як основи комунікативної взаємодії, адже саме воно створює передумови для подальшого опанування писемних форм.

Основними завданнями корекційно-розвивальної роботи у цьому напрямі є:

- збагачення активного та пасивного словника учнів;
- формування граматично правильного, зв'язного мовлення;
- розвиток уміння розуміти звернене мовлення та адекватно реагувати на нього;
- навчання діалогічного й монологічного мовлення;
- розвиток соціально-комунікативних навичок у різних мовленнєвих ситуаціях.

Зміст і методи роботи добираються з урахуванням індивідуальних можливостей учнів та рівня їхнього мовленнєвого розвитку. Ефективними є такі форми роботи:

- *мовленнєві ігри та вправи* («Хто як вітається», «Передай слово», «Заверши речення»), що стимулюють спілкування й активізацію словника;
- *інсценізації та рольові ігри*, які розвивають уміння вести діалог, виражати емоції, дотримуватися мовленнєвого етикету;
- *робота з текстами* (казками, оповіданнями, віршами) з подальшим обговоренням змісту, визначенням персонажів, їхніх дій та емоцій;
- *вправи на побудову зв'язних висловлювань* за малюнками, серіями сюжетних картинок, опорними словами;

- *інтерактивні методи* («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Коло ідей»), які створюють умови для вільного висловлення думок і формують навички мовленнєвої взаємодії.

Формування комунікативної компетентності тісно пов'язане з розвитком пізнавальної активності, емоційно-вольової сфери та соціальних навичок учнів. Розвиток емоційно-вольової сфери допомагає учням усвідомлювати власні емоції, регулювати поведінку та налагоджувати позитивні міжособистісні стосунки. Корекційно-розвивальна робота з розвитку емоційно-вольової сфери на уроках української мови може реалізовуватися через такі напрями:

- *створення емоційно комфортного середовища*, де дитина відчуває себе прийнятою, захищеною, здатною до успіху;
- *використання ігрових, театралізованих і рольових методів*, які допомагають дітям проживати різні емоційні стани, розуміти почуття інших;
- *роботу з художніми текстами*, під час якої учні вчаться розпізнавати й називати емоції персонажів, співпереживати їм, порівнювати їхні вчинки зі своїми;
- *вправи на розвиток емпатії та самоконтролю* («Як би ти вчинив на місці героя?», «Що б ти відчував, якби...?»);
- *психогімнастику та вправи на релаксацію*, які сприяють зниженню тривожності, емоційної напруги, розвитку внутрішньої рівноваги;
- *заохочення до висловлення власної думки*, формування впевненості у своїх мовленнєвих можливостях.

У роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями особливу увагу слід приділяти розвитку вольових якостей — наполегливості, цілеспрямованості, довільності поведінки. Для цього доцільно використовувати короткі, чітко структуровані завдання з поетапним контролем і обов'язковим позитивним підкріпленням результатів. Поступове

ускладнення завдань, підтримка навіть незначних успіхів сприяють формуванню почуття задоволення від діяльності та віри у власні сили.

Отже, розвиток емоційно-вольової сфери на уроках української мови є невід'ємною складовою корекційно-розвивальної роботи. Така діяльність сприяє не лише формуванню комунікативної компетентності, а й гармонійному становленню особистості дитини, підвищенню рівня її соціальної адаптації, емоційної стійкості та здатності до саморегуляції.

Поступове формування навичок саморегуляції створює основу для подальшого інтелектуального і особистісного зростання учня. Формування навчальної діяльності та саморегуляції є одним із ключових напрямів корекційно-розвивальної роботи з учнями, які мають інтелектуальні порушення. Навчальна діяльність у таких дітей часто характеризується недостатньою цілеспрямованістю, не сформованістю навчальних мотивів, слабкою довільністю психічних процесів, низьким рівнем самостійності та контролю за власними діями. Тому педагог має цілеспрямовано розвивати у школярів здатність організовувати власну діяльність, усвідомлювати її мету та регулювати поведінку відповідно до поставлених завдань.

На уроках української мови створюються сприятливі умови для формування компонентів навчальної діяльності – мотиваційного, орієнтовного, виконавчого та контрольного-оцінного. Зміст мовного матеріалу, різноманітність вправ і завдань, можливість спілкування, висловлення власних думок і почуттів забезпечують активну залученість учня в навчальний процес. Корекційно-розвивальна робота у цьому напрямі передбачає:

- *Формування навчальної мотивації* – через створення ситуацій успіху, емоційно-позитивний фон уроку, використання ігрових та комунікативних методів, що викликають інтерес до слова, мовлення, спілкування.

- *Розвиток уміння ставити навчальні цілі* – учні під керівництвом вчителя вчаться усвідомлювати, для чого вони виконують завдання, яку мету мають досягти, які кроки потрібно зробити.
- *Формування планувальної діяльності* – поступове привчання дітей до дотримання послідовності дій під час виконання вправ з української мови (наприклад, спочатку прочитати завдання, потім знайти потрібне слово, визначити його частину мови тощо).
- *Розвиток самоконтролю та самооцінки* – виконання перевірних і взаємоперевірних завдань, використання символічних позначок («успіх», «треба спробувати ще»), обговорення помилок без покарання, у формі доброзичливого аналізу.
- *Підтримка саморегуляції поведінки* – навчання дітей зупинятися, аналізувати власні дії, коригувати їх відповідно до вказівок учителя або заданого алгоритму.

Завдяки цим прийомам учні поступово оволодівають навичками довільної уваги, запам'ятовування, вміння слухати інструкцію, зосереджуватись на завданні, що є основою формування саморегуляції.

Отже, формування навчальної діяльності та саморегуляції на уроках української мови має подвійне значення: з одного боку, воно сприяє підвищенню ефективності навчання, а з іншого – забезпечує особистісний розвиток учня, формування його здатності до самостійності, відповідальності та усвідомленого ставлення до власної діяльності. Цей напрям є фундаментом для подальшої соціальної адаптації та успішного включення дитини в суспільне життя.

Корекційно-розвивальна спрямованість навчання української мови реалізується через систему спеціально організованих педагогічних впливів, спрямованих на подолання або пом'якшення недоліків пізнавальної, мовленнєвої та емоційно-вольової сфер учнів з інтелектуальними порушеннями.

Основні напрями корекційно-розвивального впливу на уроках української мови

Напрямок корекційно-розвивального впливу	Основні завдання	Очікувані результати
1. Розвиток мовленнєвої діяльності	Збагачення словникового запасу; формування граматично правильного мовлення; розвиток зв'язного висловлювання.	Учні вміють будувати речення і невеликі зв'язні висловлювання, активно користуються новими словами у мовленні.
2. Розвиток пізнавальних процесів	Активізація мислення, уваги, пам'яті, уяви через мовленнєві вправи.	Підвищується рівень пізнавальної активності, формується здатність до узагальнення та логічного висновку.
3. Формування комунікативної компетентності	Навчання норм усного і писемного спілкування; розвиток уміння слухати, ставити запитання, відповідати.	Учень адекватно взаємодіє з оточенням, використовує мову як засіб спілкування.
4. Розвиток емоційно-вольової сфери	Формування навичок емоційного самовираження, розуміння почуттів інших; виховання самоконтролю.	Учні краще усвідомлюють власні емоції, виявляють емпатію, зростає вольова регуляція поведінки.
5. Розвиток артикуляційного апарату та дрібної моторики	Виконання артикуляційних і дихальних вправ, розвиток координації мовленнєвих рухів.	Поліпшується звуковимовна, розвивається графомоторна координація, зростає мовленнєва активність.
6. Формування навчальної діяльності та саморегуляції	Навчання плануванню, контролю й оцінюванню власних дій; формування	Учень усвідомлено виконує навчальні завдання, здатен контролювати власну

	відповідальності.	діяльність.

Подані у таблиці напрями корекційно-розвивального впливу відображають комплексний характер навчання української мови як навчального предмета, що поєднує освітню, розвивальну та корекційну функції. Реалізація кожного напрямку сприяє гармонійному розвитку особистості учня з інтелектуальними порушеннями та забезпечує умови для його соціальної адаптації.

Усе вищезазначене дає підстави стверджувати, що навчання української мови у спеціальному загальноосвітньому закладі є не лише засобом оволодіння мовною системою, а й важливим компонентом корекційно-розвивальної роботи, яке сприяє формуванню комунікативної компетентності, розвитку мовлення як засобу спілкування та пізнання, активізації пізнавальної діяльності й соціалізації учнів. Ретельне планування змісту, добір ефективних методів і прийомів навчання, індивідуалізація освітнього процесу, а також дотримання принципів наочності, доступності, поступовості та практичної спрямованості забезпечують повноцінну реалізацію потенціалу української мови як засобу мовленнєвого, інтелектуального й особистісного розвитку здобувачів освіти з інтелектуальними порушеннями.

1.4. Міжпредметні зв'язки викладання української мови як засіб реалізації прикладної спрямованості

Реформа освіти в Україні передбачає оволодіння учнями глибокими й міцними знаннями основ наук, засвоєння провідних ідей навчальних дисциплін, вироблення комунікативних умінь і навичок гармонійно розвиненої особистості, громадянина і патріота нашої держави. Ось чому міжпредметні зв'язки у навчальному процесі набувають особливої ваги. Аналіз шкільного курсу української мови засвідчує, що в ньому закладені значні можливості для реалізації зв'язків з усіма навчальними дисциплінами.

Міжпредметні зв'язки – це система взаємодії навчальних предметів, яка сприяє узгодженню їхнього змісту, методів і форм навчання з метою формування цілісного світогляду, розвитку пізнавальної активності та застосування знань у практичних життєвих ситуаціях. Для учнів з інтелектуальними порушеннями такий підхід має особливе значення, адже допомагає подолати фрагментарність сприймання, формує узагальнені уявлення про навколишній світ і підвищує мотивацію до навчання.

Міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших предметів, що мають допоміжне значення для вивчення теми.

Методика організації міжпредметної інтеграції змісту навчання за такими основними етапами:

- використання міжпредметних зв'язків на уроках суміжних дисциплін на основі репродуктивної діяльності та елементів проблемності;

- постановка міжпредметних навчальних проблем і самостійний пошук їх вирішення на окремих уроках;
- систематичне проблемне навчання на основі ускладнених міжпредметних проблем усередині окремих курсів;
- включення спочатку двосторонніх, а потім і багатосторонніх зв'язків між різними предметами на основі координації діяльності вчителя;
- розробка широкої системи в роботі вчителів, які здійснюють міжпредметні зв'язки як у змісті і методах, так і формах організації навчання, включаючи позакласну роботу і розширюючи рамки програм.

На уроках української мови міжпредметні зв'язки реалізуються у різних напрямках:

- **З уроками математики** – під час виконання вправ, що містять числівники, завдання на узгодження числівників з іменниками, складання речень із кількісними ознаками.
- **З природознавством** – у роботі над тематичними текстами про явища природи, тварин, рослини, пори року; під час складання описів предметів і природних об'єктів.
- **З образотворчим мистецтвом і трудовим навчанням** – під час опису власних виробів, малюнків, дій у процесі створення аплікацій чи поробок; використання мовлення як засобу коментування діяльності.
- **З музикою** – під час виразного читання віршів, співу пісень, що сприяє розвитку ритмічності мовлення та емоційної виразності.
- **З соціально-побутовим орієнтуванням** – у процесі засвоєння мовних одиниць, пов'язаних із побутом, професіями, поведінкою у суспільстві; відпрацювання діалогів у типових життєвих ситуаціях («У магазині», «У транспорті», «У лікаря»).

Реалізація міжпредметних зв'язків під час навчання української мови має низку позитивних ефектів:

- забезпечує практичну спрямованість засвоєних знань;
- розвиває логічне мислення, спостережливість і мовленнєву активність;
- формує вміння переносити знання та вміння з однієї галузі до іншої;
- підвищує пізнавальний інтерес до навчання;
- сприяє комплексному розвитку мовлення, мислення і практичних навичок.

Методичні шляхи реалізації міжпредметних зв'язків на уроках української мови можуть включати:

- інтегровані уроки (наприклад, «Українська мова + природознавство», «Українська мова + математика»);
- тематичні проєкти («Моя улюблена пора року», «Овочі та фрукти», «Професії людей»);
- міжпредметні мовленнєві завдання (складання описів предметів, спостережень, дослідів);
- використання сюжетних картин і текстів, що поєднують знання з різних навчальних галузей;
- практичні вправи життєвого змісту, у яких мовлення виконує регулюючу й комунікативну функцію.

Таким чином, міжпредметні зв'язки у викладанні української мови є дієвим засобом реалізації прикладної спрямованості навчання. Вони сприяють формуванню у дітей з інтелектуальними порушеннями цілісної картини світу, розвитку комунікативних умінь, пізнавальної активності та готовності застосовувати набуті знання у реальних життєвих ситуаціях.

**Мовленнєві завдання української мови у контексті
міжпредметних зв'язків**

Предмет	Тема/зміст	Вид мовленнєвої діяльності	Очікуваний результат	Приклади завдань для уроку української мови
Математика	Числівники, прості задачі	Складання речень, розповідь про кількість предметів	Закріплення лексики, розвиток граматичного узгодження слів	«У коробці ____ олівців», «На столі ____ книг», розв'язати задачу та переказати
Природознавство	Пори року, тварини, рослини	Опис предметів, переказ прочитаного	Розширення словника, розвиток зв'язного мовлення	Описати малюнок із природою, скласти речення про тварину, переказати текст про рослину
Образотворче мистецтво / Трудове навчання	Малювання, аплікації, поробки	Коментування процесу, розповідь про виріб	Розвиток усного мовлення, формування мовленнєвої самостійності	Описати поробку, пояснити кроки виконання аплікації, скласти речення за картинкою
Музика	Вірші, пісні, ритмічні вправи	Виразне читання, декламування	Розвиток фонетики, ритму, емоційної виразності	Декламувати вірш із правильною інтонацією, повторювати римовані рядки, скласти речення за мотивами пісні
Соціально-побутове орієнтування	Побутові ситуації, професії	Діалоги, рольові ігри, опис дій	Формування комунікативних навичок, мовлення у життєвих ситуаціях	Скласти діалог у магазині: «Я купую...», «Скільки коштує?»; описати дії під час прибирання або приготування їжі
Літературне читання	Казки, оповідання, вірші	Переказ, опис персонажів, рольові ігри	Розвиток зв'язного мовлення, словника, критичного мислення	Переказати казку власними словами; описати героя; скласти діалог між персонажами; скласти 2–3 речення про події тексту

З таблиці видно, що міжпредметні зв'язки на уроках української мови забезпечують *прикладну спрямованість навчання* та створюють умови для комплексного розвитку мовленнєвої компетентності учнів. Інтеграція української мови з іншими предметами – літературним читанням, математикою, природознавством, образотворчим мистецтвом, музикою, соціально-побутовим орієнтуванням сприяє:

- розширенню словникового запасу і розвитку зв'язного мовлення;
- формуванню умінь комунікації у різних життєвих і навчальних ситуаціях;
- закріпленню граматичних та фонетичних навичок у практично значущих контекстах;
- підвищенню мотивації до навчання завдяки використанню цікавих, наочних та практично орієнтованих завдань;
- розвитку самостійності, критичного мислення та творчих здібностей учнів.

Таким чином, систематичне використання міжпредметних зв'язків у викладанні української мови є ефективним засобом реалізації корекційно-розвивальної роботи, формування прикладних навичок та комплексного розвитку особистості дитини з інтелектуальними порушеннями.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «УКРАЇНСЬКА МОВА» У СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДЛЯ УЧНІВ 5-10 КЛАСІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Методичні особливості вивчення змістового наповнення навчального предмета (навчання української мови)

Методи навчання української мови

Навчання української мови ґрунтується на системі методів, які забезпечують формування мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностей учнів. Добір методів визначається цілями предмета, віковими та психолінгвістичними особливостями школярів, а також вимогами сучасної лінгводидактики.

Методи навчання – це системні дії вчителя для процесу організації пізнавальної і практичної роботи учнів з метою засвоєння знань з української мови, вироблення відповідних умінь і навичок. Кожний метод складається з окремих прийомів, які є складовими методу. Характерною ознакою *прийому* є частковість і здатність входити в різні методи. У вивченні мови використовують такі прийоми: фонетичний, лексичний, граматичний, синтаксичний розбори, прийом порівняння, групування мовних явищ, побудови схеми речення чи словосполучення.

Отже, до традиційних методів навчання української мови зараховуємо:

- *словесні методи* – усний виклад матеріалу (розповідь, пояснення, бесіда). В основі методу – подання навчального матеріалу, забезпечення його розуміння, усвідомлення та запам'ятовування. *Робота з підручником*. Метод,

основний зміст якого – самостійна робота зі спеціальною літературою (підручником, посібником, словником). Завдання вчителя полягає у проведенні інструктажу, навчанні виділяти основне і другорядне, підсумковій перевірці вивченого. На уроках української мови ці методи забезпечують формування первинних мовних знань, розвиток мовленнєвого мислення та усвідомлення мовних закономірностей.

- *наочні методи* – використання ілюстрацій, схем, таблиць. Сутність цих методів полягає у тому, що учні не лише слухають пояснення, а спостерігають, аналізують, порівнюють мовні факти у візуальній або практичній формі. Наочність робить мовний матеріал зрозумілішим, конкретнішим і доступнішим.

- *практичні методи* – вправи, усні та письмові роботи, практичні проєкти, мовленнєві ситуації. Одним із ключових методів є вправи. Вправи – це багаторазове повторення послідовних дій та операцій, що сприяє формуванню умінь та практичних навичок. ***За формою проведення (способом виконання)*** вправи бувають:

- 1) *усні* – передбачають формування вмінь і навичок усного мовлення учнів і дають змогу вчителю швидко перевірити, уточнити й поглибити розуміння матеріалу; сприяють мобілізації уваги та активної розумової діяльності;
- 2) *письмові* – учні виконують письмово.

Всі практичні методи забезпечують активне застосування знань у мовленнєвій діяльності, підтримують розвиток практично-комунікативної компетентності, передбачають тренування і повторення. Практичні методи у вивченні української мови – це група методів, спрямованих на активне застосування мовних знань у реальних або змодельованих мовленнєвих ситуаціях. Їхня сутність полягає в тому, що учні не лише слухають чи спостерігають, а діють, виконують вправи, створюють мовленнєві продукти, що забезпечує формування й розвиток мовленнєвих умінь і навичок.

Компетентісно орієнтоване навчання української мови вимагає застосування *методів*, які передбачають активну діяльність учнів. До таких належать:

- *продуктивні* (мовний матеріал застосовується в мовленнєвій практиці). Продуктивні методи формують здатність переносити знання в реальні мовленнєві ситуації, з допомогою методів формуються вміння будувати власні висловлювання.

Приклади застосування:

- написання власного висловлення, твору (з допомогою вчителя);
- створення діалогу, усної розповіді;
- побудова тексту за опорними словами.
- *евристичні* або *частково-пошукові* (окремі елементи нових знань учень знаходить завдяки розв'язанню пізнавальних завдань). Ці методи передбачають, що учень самостійно відкриває частину нового знання, але під керівництвом вчителя. Вчитель ставить запитання, організовує міні-дослідження, підводячи дітей до висновку. Пошукові методи формують мовні явища, розвивають мислення, пошукову активність.

Приклади застосування:

- учні самостійно знаходять ознаки у ряді слів;
- порівняння слів, дібрати приклади та сформулювати правила.
- *проблемні* (учень шукає проблему і за допомогою знаходить шляхи її вирішення).

Приклади застосування:

- вчитель подає слово, речення з помилкою й пропонує знайти її.
- вчитель пропонує встановити відповідність між частинами тексту, якщо порядок порушено.
- *інтерактивні* (активна взаємодія всіх учнів, під час якої кожна дитина осмислює свою діяльність, відчуває свою успішність). У процесі спільної

роботи кожен учень є активним учасником, що сприяє розвитку комунікативних компетентностей. Інтерактивні методи формують у учнів уміння співпрацювати, здатність слухати інших, розвивають навички комунікації в класі.

Приклади застосування:

- робота в парах (взаємоперевірка, складання діалогу);
- групова робота (створення проєктів);
- метод «Акваріум» (група демонструє виконання завдання перед класом);
- метод «Мікрофон» (короткі відповіді всіх учнів);
- метод «Мозковий штурм» (генерація ідей).

Остання група методів чи не найбільше відповідає вимогам компетентісно орієнтованого навчання, оскільки організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, які сприяють формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії. Інтерактивні методи сприяють розвитку здібностей кожної особистості, дають можливість кожній дитині продемонструвати свої навчальні досягнення в конкретних ситуаціях, порівнювати свій рівень розвитку з іншими учасниками освітнього процесу.

Однак використання інтерактивних методів потребує від вчителя ретельного попереднього їх аналізу на предмет доступності й доцільності застосування, а також прогнозування результатів. Враховувати при цьому потрібно той фактор, що використання інтерактивних методів потребує від учнів певної мовної, мовленнєвої і соціальної підготовки. Використання інтерактивних методів можливе за умови готовності учнів до виконання тих розумових і практичних дій, які передбачає той чи інший метод. Над формуванням такої готовності педагог повинен працювати заздалегідь. Упровадження інтерактивного підходу в процес навчально-пізнавальної діяльності учнів має необмежені можливості в досягненні практичної мети

навчання української мови. Для того, щоб успішно навчатися, учні мають брати активну участь у освітньому процесі.

Мозковий штурм є чи не найбільш цікавою, захоплюючою і, головне, невимушеною формою інтерактивної діяльності. Уявімо, існує факт, явище, поняття, що учні їх не знають чи не розуміють повністю. Учитель шляхом питань, натяків, логічних висновків, висловлювань доводить їх до самостійного усвідомлення ідеї, факту, тобто заповнює «інформаційну прогалину».

Робота в парах. Учні не розділяються, а об'єднуються в групи та пари. Об'єднані в малі творчі колективи, учні згодом можуть бути здатними співпрацювати в команді. Найчастіше на уроках використовують такі види роботи в парах:

- Гра «Незнайко» (один учень читає, інший виправляє помилки);
- «Інтерв'ю» (узяти інтерв'ю і визначити ставлення партнера до заданого тексту, статті і т.д.);
- Гра «Кіт і мишка» (зробити критичний аналіз чи редагування письмової роботи один одного);
- «Взаємні запитання» (запитати та дати оцінку один одному);
- «Щоденник подвійних нотаток» (проаналізувати разом проблему, вправу чи експеримент; сформулювати підсумок уроку чи серії уроків; дати відповіді на запитання вчителя).

Для організації роботи в парах використовують такий алгоритм:

- запропоновують учням завдання (запитання для невеличкої дискусії чи аналізу ситуації);
- об'єднують учнів у пари, визначають, хто з них говоритиме першим, і пропонують обговорити свої ідеї один з одним. Краще відразу визначити час на висловлення кожного в парі і спільне обговорення. Це допомагає досягти згоди щодо відповіді або рішення;
- по закінченні часу на обговорення кожна пара представляє результати роботи, обмінюється своїми ідеями та аргументами з усім класом (вчитель

направляє та допомагає учням). За потреби це може бути початком дискусії або іншої пізнавальної діяльності.

«Музей помилок». Форма роботи – де учні «музейні працівники». Умови подачі матеріалу: до учнів потрапляють якісь реліквії, але час наклав свій відбиток – зітерто частини речень, нечітко написані слова, відсутні розділові знаки, переплутано місцями слова, коли склеювали аркуш. Завдання – відтворити текст, пояснити помилки, виправити їх. А ще іноді потрібно відредагувати текст-переклад з давньої мови, виконаний не досить грамотними дослідниками.

Метод «Акваріум» – допомагає дітям вчитися слухати одне одного, висловлювати свої думки та працювати разом у малих групах. Найголовніше – ця форма роботи проходить легко й невимушено, без зайвого напруження. В центрі класу невелика група дітей (вони утворюють акваріум), інші учасники спостерігачі (вони не втручаються у роботу групи). Група в центрі обговорює коротку історію чи запитання вчителя, малюнок і т.д. Після обговорення, слово отримують спостерігачі (вони можуть говорити, що їм сподобалося, що було складно). Потім ролі можна поміняти, щоб кожна дитина мала шанс побути всередині «акваріума». Така робота сприяє розвитку вміння говорити по черзі, формує уміння слухати, підтримувати одне одного, працювати в команді.

Метод «Мікрофон» – це проста й цікава форма роботи, яка допомагає кожній дитині висловитися. Учні говорять по черзі, ніби тримаючи мікрофон. Цей метод створює дружню атмосферу та розвиває вміння спілкуватися.

Ігровий метод виступає дієвим засобом навчання учнів з інтелектуальними порушеннями, оскільки інтегрує навчальну діяльність із мотиваційною та емоційною складовими. Ігрова форма роботи активізує пізнавальну діяльність, підвищує інтерес до навчання, забезпечує позитивний емоційний фон, що є особливо значущим у роботі з цією категорією дітей. На уроках української мови цей метод забезпечує природне включення дітей у мовленнєву практику, сприяє формуванню мовних умінь, розвитку

словникового запасу та збагаченню комунікативного досвіду. Ігри допомагають розвивати зв'язне мовлення, навички спілкування та розуміння текстів. Ігрова форма навчання знижує стрес і створює позитивну емоційну атмосферу, що важливо для учнів з інтелектуальними порушеннями. Дидактичні ігри допомагають формувати уявлення про навколишній світ, розвивати пам'ять і увагу. Зокрема, ігри на розвиток слухового сприймання та літературного слуху сприяють кращому розумінню художніх текстів. Крім того, вони дають можливість дітям інтегрувати нові знання у повсякденне життя через активну взаємодію з однокласниками.

Дидактичні ігри є одним із основних методів навчання, який сприяє розвитку мислення, мовлення та соціальної адаптації дітей з інтелектуальними порушеннями. Зауважимо, що дидактичні ігри відкривають широкі можливості для індивідуального підходу до навчання учнів з інтелектуальними порушеннями. Основною їхньою перевагою є те, що вони дають можливість адаптувати навчальний процес до особливостей кожної дитини, її можливостей та темпу розвитку. Наприклад, у роботі з учнями, які мають труднощі з усним мовленням, дидактичні ігри можна використовувати для поступового введення нових понять, повторення вже засвоєного матеріалу та закріплення базових мовленнєвих навичок. У таких випадках завдання гри можна спрощувати, використовуючи зрозумілі для дитини слова, зображення або невербальні елементи, що полегшують сприймання матеріалу. Це допомагає дитині відчувати впевненість у власних силах і знизити рівень тривожності під час навчання. Крім того, дидактичні ігри сприяють розвитку когнітивної гнучкості та стимулюють інтерес до навчання.

Особливістю дидактичних ігор є їхня здатність враховувати емоційні та соціальні потреби дитини. Наприклад, у роботі з дітьми, які мають труднощі в соціалізації, можна використовувати командні ігри, які стимулюють взаємодію з іншими дітьми. Це сприяє не лише розвитку комунікативних навичок, а й формуванню впевненості у собі, умінню висловлювати свої

думки та емоції. Індивідуальний підхід також дає змогу вчителям підбирати ігри, які відповідають інтересам дитини. Якщо дитина проявляє інтерес до певних тем, наприклад, тварин, природи чи транспорту, можна створювати ігри з урахуванням цих уподобань. Це не лише підвищує мотивацію до навчання, а й дає можливість розвивати знання про навколишній світ.

Гра має велике значення для розвитку особистості. Успіх навчальної гри визначається психофізичними та мовленнєвими особливостями. Навчальна гра має такі функції:

1. Розвиваюча – забезпечує під час навчальної діяльності розвиток творчого потенціалу учнів, їх самостійності в оволодінні методами отримання необхідних знань.
2. Комунікативна – реалізується через організацію спілкування, регулювання міжособистісних відносин, виникнення механізму саморегуляції поведінки.
3. Активізуюча – передбачає стимулювання пізнавальних процесів, інтересів, потреб.

Дидактичні ігри можуть:

- бути тільки в словесній формі;
- поєднувати слово й практичні дії;
- поєднувати слово й наочність;
- поєднувати слово і реальні предмети.

Дослідження вчених дали можливість виділити оптимальні способи використання ігрової діяльності в системі уроків а саме:

- весь урок будується як сюжетно-рольова гра (наприклад, уроки мандрівки, квести);
- гра під час уроку як його структурний елемент;
- під час уроку кілька разів створюються ігрові ситуації (за допомогою казкового персонажа, іграшки, незвичного способу постановки завдання, елементів змагання тощо).

Використання ігрових технологій на уроках української мови робить навчання більш динамічним і захопливим, сприяє закріпленню знань, розвитку комунікативної та мовленнєвої компетентностей й творчого потенціалу школярів, а також допомагає знизити психологічне навантаження.

Отже, у процес організації навчальної діяльності передбачає гнучкість у виборі прийомів, засобів та форм роботи, при цьому враховують навчальні потреби дітей, їх індивідуальні можливості.

Основними напрямками використання ігрових технологій для формування мовленнєвої компетентності є:

1. Формування лексичних навичок та поповнення словникового запасу.

Дидактичні ігри дають змогу дітям ознайомлюватися з новими словами та поняттями, засвоювати їхнє значення та використання у різних контекстах. Завдяки цьому вони закріплюють необхідний лексичний запас для розуміння текстів. Наприклад, ігри «Склади речення» або «Знайди зайве» допомагають дітям засвоїти базові лексичні одиниці, навчитися групувати слова за змістом і розширювати власний словниковий запас.

2. Розвиток навичок зв'язного мовлення. Ігри, які передбачають створення розповідей, описів або діалогів, дають можливість дітям структурувати свої думки, формулювати висловлювання та логічно пов'язувати частини тексту, будувати речення, висловлювати власні думки та зрозуміло формулювати відповіді, що є важливим для роботи з літературними текстами. Наприклад, «Придумай історію» за картинками чи словами, де діти по черзі доповнюють сюжет, сприяють розвитку уяви, логіки та зв'язного мовлення; гра «Опиши предмет» допомагає розвивати увагу до деталей, а також збагачує мовлення прикметниками, дієсловами та іншими частинами мови; гра «Розкажи, що було спочатку» допомагає зосереджуватися на ключових моментах сюжету, вчить послідовно викладати інформацію.

3. Формування граматичних структур і правильності мовлення.

Дидактичні ігри, орієнтовані на використання прикметників, дієслів або

іменників, дають можливість дітям освоювати основи граматики. Наприклад, гра «Склади речення» допомагає дітям правильно будувати речення з кількох слів, вчить узгоджувати слова за родом, числом і відмінками; ігри «Добери прикметник» або «Назви дієслово» дають змогу вивчати граматичні особливості та їхнє правильне використання; гра «Виправ помилку» допомагає засвоювати правильні мовленнєві моделі.

4. *Розвиток аудіальних навичок і літературного слуху.* Ігри, орієнтовані на слухове сприймання, формують здатність дітей уважно слухати, запам'ятовувати інформацію та аналізувати її. Наприклад: гра «Хто це сказав?» допомагає уважно слухати текст, пов'язувати висловлювання з персонажем; гра «Продовж фразу» вчить розуміти логічну послідовність думок; гра «Повтори за диктором» сприяє розвитку дикції, слухового сприймання та відтворення мовленнєвих зразків; ігри на слухове сприймання та увагу, наприклад, «Впізнай героя за описом» або «Закінчи фразу», допомагають дітям розвивати вміння слухати та запам'ятовувати. Це навчає їх розуміти і зосереджуватися на прочитаному або прослуханому матеріалі, що важливо для засвоєння літературного змісту.

5. *Розвиток навичок комунікації та соціальної взаємодії.* З цією метою можна використовувати дидактичні ігри з елементами співпраці та діалогу, формуючи навички соціальної взаємодії та комунікації. Дидактичні ігри із залученням інших (наприклад, «Задай питання другу», «Вгадай героя за запитаннями», «Інтерв'ю з героєм казки», «Складіть казку разом»), вчать домовлятися, висловлювати власну думку та слухати інших, сприяють розвитку навичок спілкування. Це допомагає дітям з інтелектуальними порушеннями взаємодіяти з однокласниками, висловлювати свої думки та формувати навички культурного спілкування.

6. *Розвиток розуміння текстів.* Ігри, спрямовані на роботу з текстом, допомагають дітям вивчати літературні твори, аналізувати їх і розвивати логіку. Зокрема, використання ігор на розуміння змісту, таких як «Хто це сказав?» або «Що станеться далі?», «Постав події у правильному порядку»

дає можливість дітям розвивати здатність розуміти художній текст і його логічний зв'язок. Це сприяє кращому сприйманню літературних текстів, відтворенню сюжету та аналізу змісту.

Метод проєктів є ефективною та практичною формою роботи, яка допомагає учням з інтелектуальними порушеннями розвивати комунікативні навички у природний, діяльнісний спосіб. Виконуючи спільні завдання та створюючи невеликі проєкти, діти навчаються взаємодіяти, домовлятися, слухати одне одного і презентувати результати своєї роботи.

Найголовнішим вмінням, яким оволодіває учень у проєктній діяльності, є вміння постійно вчитися, вчитися в процесі реалізації відповідної діяльності. Використовуючи технологію, вчитель допомагає зрозуміти учням, навіщо їм потрібні знання та де і як їх застосовувати. А це означає, що в майбутньому учні розвинуť здатність долати життєві труднощі, самостійно приймати рішення, тобто накопичать певний життєвий досвід. Допоки діти не залучились до проєктної діяльності, все, що говорить вчитель, для них – це знайома, але абстрактна інформація, котра ніяк не бажає перетворюватись в знання. Тому для учнів з особливими освітніми потребами необхідно створити опору для планування своєї діяльності.

Стосовно вибору проблеми – це найбільш складний і важливий момент, тому що не варто подавати проблему у готовому вигляді. Варто вчити «шукати» проблему, питання. Почувши із вуст дитини чудо-запитання, зупиніться, зробіть паузу, порадійте, зверніть увагу інших, покажіть його особливість, уточніть, похваліть творця запитання. У старших класах «народження» проблеми вчитель може стимулювати через обговорення на «круглому столі», «мозковому штурмі» і т.д. Збір та аналіз інформації, надзвичайно значимий момент, що потребує умінь їх класифікації. Ця робота, безперечно потребує допомоги педагога, але ця допомога має бути дуже делікатною. Розробка власного варіанту вирішення проблеми на основі систематизації матеріалів теж має відбуватись на основі керівництва вчителя. Завершення роботи над проєктом – це робота над портфоліо, захист – це

обговорення його з учасниками всього класу. Рефлексія – емоційний момент, підведення підсумків проведеної роботи. Позитивною рисою технології проєктування є її універсальність: ця діяльність може бути реалізована в рамках уроку і в позаурочній діяльності.

Особливості проєктної діяльності в навчанні дітей з інтелектуальними порушеннями полягають у: постійному супроводі дорослого; практичній спрямованості; співпраці всіх учасників процесу; використанні різнорівневих завдань.

В ході роботи над проєктом, учні вирішують різні за складністю завдання, виходячи з індивідуальних можливостей.

Отже, основна ідея проєктної технології «все, що я пізнаю, я знаю, для чого це мені треба і де і як я можу ці знання застосувати» та застосування різноманітних форм і методів роботи, а також апробація на практиці з учнями дають можливість стверджувати, що проєктна технологія може ефективно застосовуватись у освітньому процесі навчання дітей з інтелектуальними порушеннями. За допомогою методу проєктів для учнів створюються умови, що сприяють активізації активної освітньої діяльності. Вивчення та пошук шляхів вирішення певних питань чи проблем об'єднують інформацію з різних шкільних предметів, розширюючи при цьому кругозір дитини. Проєктна діяльність допомагає школяру вчитися, спрямовуючи його пізнавальну діяльність, знаходити особистісний зміст, ставити цілі, планувати і організовувати свої дії, набувати нові знання та життєво важливі компетенції. За допомогою проєктів учні навчаються формувати в собі комунікативні та адаптивні якості, вміння працювати у співпраці, допомагати одне одному долати труднощі. Освітній процес перестає бути постійним сидінням за партами, сприяє руховій активності, самовираженню та формуванню характеру. Застосування методу проєктів створює умови для розвитку в учнів широкого спектра компетентностей: пізнавальних, комунікативних, організаційних і діяльнісних умінь та якостей, що сприяють особистісно орієнтованому освітньому процесу.

Одним із сучасних методів, що активно застосовується в освітньому процесі навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, є метод використання *інформаційно-комунікаційних технологій* (ІКТ). Цей метод базується на поєднанні візуального, аудіального та інтерактивного компонентів, що особливо важливо для учнів з особливими освітніми потребами. При розгляді, обстеженні і зоровому виділенні ознак і властивостей предметів, формуються способи зорового сприймання, обстеження, виділення у предметному світі якісних, кількісних і просторово-часових ознак і властивостей, розвиваються зорова увага і зорова пам'ять. Доведено, що людина запам'ятовує 20% почутого і 30% побаченого, і більше 50% того, що вона бачить і чує одночасно. Таким чином, полегшення процесу сприймання і запам'ятовування інформації за допомогою яскравих образів – це основа будь-якої сучасної презентації. Побудова презентацій та інтерактивних розвиваючих ігор для учнів з інтелектуальними порушеннями потребує врахування системного і діяльнісного підходу, а також полісенсорного впливу, при якому слухове сприймання інформації поєднується з опорою на зоровий контроль, що дозволяє задіяти збережені аналізатори та сприяє активізації компенсаторних механізмів, диференційованого підходу до навчання; можливість вибору за складністю або обсягом варіантів завдань та ігор.

Інформаційно-комунікаційні технології на уроках української мови забезпечують підвищення ефективності навчального процесу, активізують пізнавальну діяльність учнів та створюють умови для індивідуалізації й диференціації навчання. Використання мультимедійних презентацій, інтерактивних вправ, онлайн-платформ (LearningApps, Wordwall, Kahoot, Classtime), електронних словників і візуальних навчальних матеріалів сприяє формуванню мовних, мовленнєвих і комунікативних умінь. ІКТ допомагають подати складний матеріал у доступній формі, урізноманітнити тренувальні та перевірочні завдання, формувати граматичні навички та розвивати словниковий запас. Застосування цифрових інструментів підсилює

мотивацію, забезпечує миттєвий зворотний зв'язок і створює умови для активної участі учнів у навчальному процесі. Використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу розвитку мовлення відкриває можливість широкого вибору наочності, ігрових вправ у вигляді слайд-шоу, які дають змогу закріпити у дітей навички словотворення, граматично правильного зв'язного мовлення.

Комп'ютерні ігри в жодному разі не замінюють звичайних ігор і вправ, а доповнюють їх, входять до структури уроку збагачуючи освітній процес новими можливостями. Комп'ютерні ігри допомагають учням краще засвоювати матеріал, виявляють прогалини у знаннях та усувають їх, забезпечують досягнення дітьми певного рівня інтелектуального розвитку. Уроки з використанням комп'ютерних програм, розвивальних ігор стимулюють у школярів цікавість і прагнення досягати поставленої мети. Також під час комп'ютерних ігор розвиваються позитивні емоційні реакції, що сприяє корекції і розвитку психічних процесів.

Інтеграція різних методів навчання на уроках української мови забезпечує підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу, активізацію пізнавальної діяльності учнів, формування стійкої навчальної мотивації та розвиток ключових мовленнєвих і комунікативних компетентностей. Такий підхід дозволяє одночасно формувати знання, уміння та навички, забезпечує активізацію пізнавальної діяльності, розвиток логічного мислення, мовленнєвої компетентності та комунікативних здібностей учнів. Навчання української мови можна будувати в такій послідовності: **Цікаво** → **знаю** → **вмію**. Саме ж навчання треба прагнути зробити не простішим, а зрозумілішим, поєднуючи різні методи так, щоб кожен етап уроку опирався на попередній, закріплював знання та стимулював практичне застосування мовного матеріалу. Комплексний підхід забезпечує послідовне, доступне та мотивуюче засвоєння мовного матеріалу, а також створює умови для індивідуалізації навчання та розвитку творчих здібностей учнів.

РОЗДІЛ III ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА

3.1. Зразки уроків та практико-орієнтованих завдань з навчального предмета «Українська мова».

План-конспект уроку в 5 класі

Тема: Іменник. Рід і число

Мета уроку:

- Ознайомити учнів з поняттями «рід» і «число» іменника.
- Розвивати навички розпізнавання роду і числа іменників.
- Формувати вміння узгоджувати прикметники з іменниками за родом і числом.
- Сприяти розвитку мовленнєвих та комунікативних умінь.

Обладнання:

- Картки із зображеннями предметів (чоловічого, жіночого і середнього роду)
- Таблиці з прикладами іменників
- Іграшки, предмети, малюнки
- Наклейки або смайлики для мотивації

Хід уроку

1. Організаційний момент (5 хв)

- Привітання, налаштування на роботу.
- Коротке повторення: Що таке слово? Які слова ви знаєте?

2. Мотивація (5 хв)

- Показати малюнки або предмети і запитати: «Як ви думаєте, це слово чоловічого, жіночого чи середнього роду?»
- Пояснити, що кожне слово має рід.

3. Оголошення теми і мети уроку (2 хв)

- Сьогодні ми вивчимо, що таке рід і число у іменниках.

4. Вивчення нового матеріалу (15 хв)

- Пояснення на прикладах:
  - Іменники чоловічого роду (наприклад: хлопчик, стіл, пес).
  - Іменники жіночого роду (дівчинка, книга, квітка).
  - Іменники середнього роду (вікно, море, сонце).
- Показати, як змінюється слово, якщо їх багато (однина і множина).
- Демонструвати за допомогою карток.

5. Фізкультхвилинка

6. Практична робота (15 хв)

- Гра «Визнач рід і число»: роздати картки з іменниками, попросити учнів назвати рід і число.
- Вправа: скласти речення з іменниками різного роду.
- Узгодження прикметників з іменниками (наприклад: гарний хлопчик, гарна квітка, гарне вікно).

7. Підсумок уроку (5 хв)

- Обговорення: що нового дізналися?
- Відповіді на запитання.
- Вітання за активність.

8. Домашнє завдання

- Намалювати 3 предмети різного роду і підписати їх.
- Підготувати речення з цими словами.

Дидактичні завдання до уроку

1. Завдання на розпізнавання роду іменника

Мета: навчити учнів розрізняти рід слів за закінченням або за значенням.

Завдання 1.1. Вибери правильну відповідь

Інструкція: Послухай слово і вибери картинку з правильним символом роду:

□♂ — чоловічий рід,

□♀ — жіночий рід,

☀ — середній рід.

Слова: дівчинка, кіт, сонце, хліб, вікно, мама, стіл, школа, небо.

(Картки з відповідними символами діти піднімають чи кладуть перед собою).

2. Завдання на встановлення зв'язку між словом і зображенням

Мета: зорове закріплення граматичної категорії роду

Завдання 2.1. Підпиши картинку

Інструкція: Перед тобою зображення предметів. Напиши або добери до кожного зображення слово (іменник) і познач його рід.

Зображення Назва предмета Рід (☐♂ / ☐♀ / ☀)

Яблуко	☀
Пес	☐♂
Хата	☐♀

3. Гра «Знайди пару»

Мета: Узгодження прикметника з іменником за родом і числом.

Завдання 3.1. Добери прикметник до іменника

Інструкція: До кожного іменника добери прикметник, що підходить за родом і числом.

Іменники:

- хлопчик — _____
- дівчинка — _____
- сонце — _____
- квіти — _____

Можливі прикметники: гарний, весела, жовте, красиві, добрий, смачна

Варіант для слабших учнів – робота з наклейками/кольорами: кожному роду відповідає свій колір, і учні з'єднують правильні слова шнурком або лінією.

4. Завдання на зміну числа

Мета: формування навички зміни слова з однини на множину

Завдання 4.1. Зміни число слова

Інструкція: Перетвори слово в множину. Підкресли зміни.

Однина   Множина

Стіл _____

Книга _____

Вікно _____

олівець _____

5. Письмова вправа

Мета: закріпити тему через власне мовлення.

Завдання 5.1. Напиши речення

Інструкція: Напиши речення з кожним із трьох слів, добираючи до них прикметники.

Слова: хлопчик, хата, море

Наприклад: Веселий хлопчик грається. Велика хата стоїть на горі. Синє море шумить.

6. Підсумкова гра «Хто я?»

Мета: перевірка засвоєння роду/числа у формі гри.

Інструкція: Один учень тягне картку з предметом, не показуючи іншим. Інші ставлять запитання, намагаючись дізнатись:

- Це чоловічий, жіночий чи середній рід?
- Один предмет чи багато?
- Який це предмет?

Гра розвиває логіку, мовлення, увагу та закріплює навчальний матеріал.

Порада для педагога:

- Використовуйте більше візуальної підтримки (плакатів, карток, малюнків).
- Запровадьте індивідуальні картки-оцінки у вигляді смайликів або кольорових кружечків.

План-конспект уроку з української мови для учнів 6 класу

Тема: Частини мови. Дієслово. Назви дій предметів

Мета:

- Ознайомити учнів із поняттям «дієслово».
- Навчити знаходити дієслова в реченні.
- Формувати вміння ставити запитання до дієслів.
- Розвивати мовлення, мислення, граматичний слух.

Обладнання:

- Картки з дієсловами (напис + зображення дії).
- Малюнки з сюжетними ситуаціями.
- Відео фрагмент .
- Кольорові м'ячики (для гри).
- Магнітна дошка, таблиця «Що робить?», «Що зробив?», «Що буде робити?»

Хід уроку

1.Організаційний момент (2–3 хв)

- Привітання.
- Перевірка готовності до уроку.
- Настрій: «Який у тебе сьогодні настрій? Покажи смайлик».

2.Актуалізація знань (5 хв)

- Запитання: Що ти робиш зараз? (Сиджу, слухаю...)
- Виведення дієслів із відповідей дітей на дошку.
- «Подумаємо разом»: Що означають ці слова? (Дію!)

3.Повідомлення теми і мети уроку (1 хв)

- Сьогодні ми познайомимося з особливими словами – дієсловами. Вони показують дію, те, що робить людина або предмет.

4.Вивчення нового матеріалу (12–15 хв)

Пояснення вчителя:

- Дієслова відповідають на запитання: **що робить? що зробив? що буде робити?**
- Наприклад: мама варить, пес біжить, сонце світить.

Демонстрація з картками:

- Діти дивляться малюнки (хлопчик їсть, кішка спить, дівчинка читає).
- Завдання: назви дію – що робить?

Вправа з відео/анімацією:

- Подивись – скажи, що відбувається.

5.Фізкультхвилинка

6.Закріплення знань (10–12 хв)

Гра «Хто що робить?» Учитель кидає м'яч і називає іменник (кішка). Учень ловить і каже дієслово (спить, бігає, муркоче)

Вправа «Склади речення»:

- Картки: малюнок + слова (пес, їсти → Пес їсть).
- Учні по черзі складають речення.

Вправа на диференціацію часу:

- Учитель каже: «Я читав» – діти показують картку «минуле»;
- «Я читаю» – □ «теперішнє»;
- «Я читатиму» – «майбутнє».

7. Підсумок уроку (5 хв)

- Що нового дізнались?
- Які слова називають дію?
- Яке дієслово тобі сподобалось?

Учні отримують смайлик/стікер за активність.

Домашнє завдання (адаптоване):

- Намалюй малюнок дії, яку ти робиш удома (граю, мию руки, сплю).
Напиши слово (з допомогою батьків або вчителя).

Для розвитку мовлення: логопедичні вправи та пальчикові ігри з дієсловами

Мета:

- Активізувати артикуляційний апарат.
- Покращити дикцію, темп, ритм мовлення.

- Закріпити вживання дієслів у природній мовленнєвій діяльності.
- Розвивати моторно-мовленнєві зв'язки.

1. Лого-гімнастика з дієсловами

Вправи виконуються перед основною частиною уроку або під час паузи для активізації уваги.

Приклади:

Вправа «Жабка стрибає»

Опис: Діти показують язичком, як стрибає жабка (висовування язика вгору-вниз, «підстрибує» за верхню губу).

Супровідне мовлення (разом із вчителем):

Жабка що робить? **Стрибає!**

А ще? **Квакала, плавала, ловила комарів.**

Вправа «Змійка повзе»

Опис: Вузький язик ковзає по верхній губі – як змія.

Мовлення:

Що робить змійка? **Повзе, шипить, ховається.**

Вправа «Собачка»

Опис: Часте висовування язика, як у собачки, що дихає.

Дієслова: Дихає, бігає, гавкає, шукає м'ячик.

2. Пальчикові ігри з дієсловами

Ідеально підходять для дітей з порушенням моторики, уваги, зниженою мовленнєвою активністю. Можна поєднувати з ритмікою або пісенькою.

Пальчикова гра «Йде коза рогата»

(можна використовувати в сучасному варіанті):

Виконання:

- На кожен рядок – рух пальчиків + слово-доповнення.

- Наприклад: великий палець – **Йде**, вказівний – **дивиться**, середній – **тупає**, безіменний – **бодається**, мізинець – **втікає**.

Вчитель: Йде коза рогата –

Учень: Що робить? **Йде!**

Вчитель: Дивиться завзято –

Учень: Дивиться! і т.д.

Пальчикова гра з опорою на дієслова дії

Палець	Дія (дієслово)
Великий	Малює
Вказівний	Читає
Середній	Танцює
Безіменний	Грає
Мізинець	Співає

Інструкція: «Покажи пальчиком, хто що робить» - учні повторюють і називають дії.

3. Мовленнєво-рухлива гра з дієсловами

Назва: «Зроби, як я!»

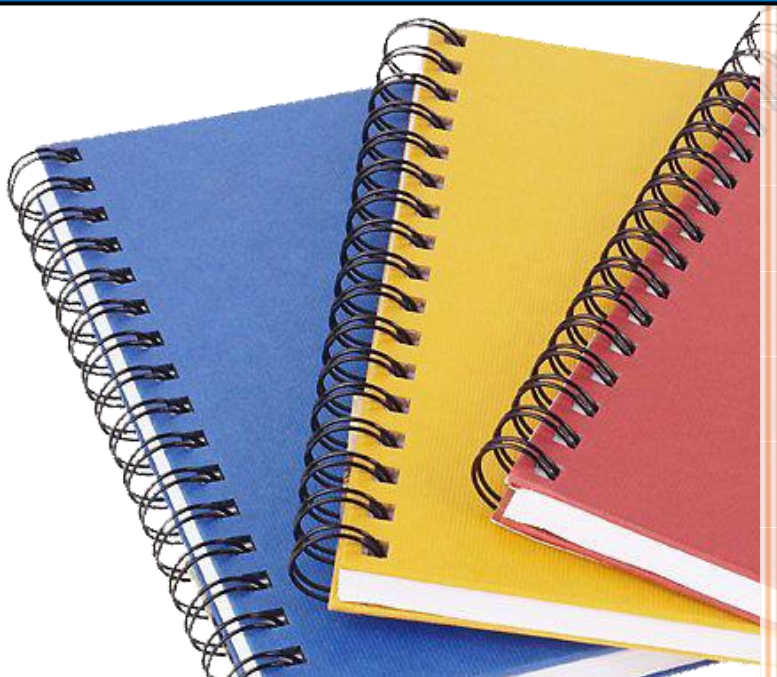
Інструкція:

- Вчитель каже: Я стрибаю! – діти повторюють дієслово і рух.
- Потім: Я плескаю, Я йду, Я махаю, Я читаю – кожного разу діти називають дієслово та показують дію.

Варіант: учень придумує і показує дію – інші імітують та кажуть дієслово.

Такі ігри не тільки активізують мовлення, а й створюють позитивний емоційний фон. Вони сприяють запам'ятовуванню дієслів, формуванню граматичних структур, розвитку артикуляційної моторики.

МІНІКОНСПЕКТИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

На допомогу вчителю:
матеріали для шкільного
навчання з
української мови для учнів
з порушеннями
інтелектуального
розвитку

Іменник

Прикметник

Дієслово

3.2. Мініконспекти, вправи та ігри з української мови на допомогу вчителю.

Мініконспект №1

Повторення теми «Іменник. Істоти і неістоти»

1. Повторити теоретичний матеріал.

Іменник – це самостійна частина мови, яка називає предмет або особу і відповідає на питання хто? або що?.

Наприклад: дерево - що?, учень -хто? Іменники поділяються на істоти та неістоти. Істоти відповідають на питання хто? , а неістоти - на питання що?

2. Виконати вправу.

Переписати у стовпчик іменники, поставити питання та визначити істоти і неістоти.

Білка- хто? істота

шафа- що? неістота

телефон-

папуга-

вітер-

шпак-

літо-

дівчина-

кімната-

посмішка-

єнот-

іменник-

Марія-

Україна-

акула-

бджола-

автомобіль-

3. Закріплення навчального матеріалу.

Переглянути відео «Розрізнення слів – назв предметів за питаннями хто? що?»

Режим доступу:

<https://youtu.be/KWOOYht55xU?si=O9myprWe7kXaN3-s>

Мініконспект №2

Повторення теми «Число іменників»

1. Повторити теоретичний матеріал.

Більшість іменників змінюються за числами. Мають форму однини і множини. Іменники, що означають один предмет, уживаються в однині:

автомобіль, полиця, книжка. Іменники, що означають два і більше предметів, уживаються у множині: автомобілі, полиці, книжки.

2. Виконати вправу.

Переписати у стовпчик іменники та визначте їх число і запишіть через рисочку.

Малюнок – одинна

Олівці – множина

Карта –

Будинок –

Країни –

Телефон –

Зебра –

Тарілки –

Картини –

Квітка –

Коробка –

Лимони –

Жук –

Листки –

м'ячі –

літак –

Мініконспект №3

Повторення теми «Число іменників»

1. Повторити теоретичний матеріал.

Більшість іменників змінюються за числами. Мають форму однини і множини. Іменники, що означають один предмет, уживаються в однині: альбом, людина, ягода. Іменники, що означають два і більше предметів, уживаються у множині: альбоми, люди, ягоди.

2. Виконати вправу.

Переписати у стовпчик іменники у однині, а через рисочку запишіть їх у множині.

Полиця- полиці

кульбаба- кульбаби

ложка –

комаха –

магазин –

коробка –

зірка –

фотоапарат –

вікно –

лампа –

кімната –
стежка –
автобус –
лелека –
метелик –

Мініконспект №4

Повторення теми «Рід іменників»

1. Повторити теоретичний матеріал.

Іменники мають рід, відповідно до якого розподіляються на три групи:

- іменники чоловічого роду: (він)стіл, будинок, пенал;
- іменники жіночого роду: (вона) парта, сумка, школа;
- іменники середнього роду: (воно) море, поле, вікно.

2. Виконати вправу.

Переписати у стовпчик іменники та визначити їх рід.

Кімната – жіночий рід.

Олівець – чоловічий рід.

Подвір'я – середній рід.

Тарілка –

Ліс –

Муха –

Море –

Село –

Відпочинок –

Тістечко –

Гра –

Мак –

Молоко –

Небо –

Країна –

Клей –

3. Закріплення навчального матеріалу.

Переглянути відео «Казка про роди іменника» за посиланням

Режим доступу.

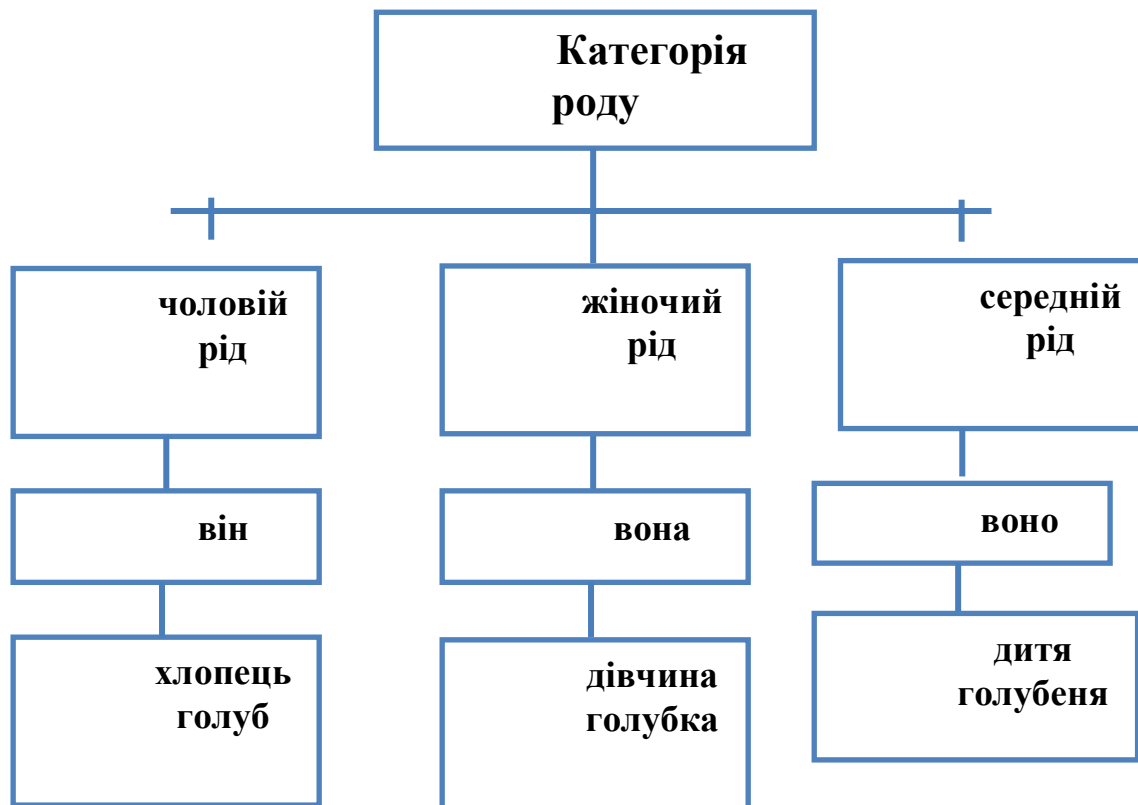
<https://youtu.be/Aj1MWHFSoDc?si=gBUw4dVMgcbudsS>

Мініконспект №5

Повторення теми «Рід іменників»

Мета: закріплення та систематизація знань про рід іменника, удосконалення вміння визначати рід іменника.

1. Повторити теоретичний матеріал. Опрацювання схеми.

2.Виконати вправу.

1) Накреслити таку табличку.

чоловічий рід	жіночий рід	середній рід
парк	голова	гніздо

2) Записати іменники у табличку відповідно до їх роду.

Дерево, земля, писанка, крапля, молоко, свято, цибуля, наклейка, ведмежа, казка, радіо, автобус, кошик, болото, куртка, ключ, ліжко, курчатко, тиждень, гілка, життя, морозиво.

3.Руханка .

<https://youtu.be/S8T5wWGGcY4>

Мініконспект №6

Повторення теми «Рід іменників»

Мета: закріплення та систематизація знань про рід іменника, удосконалення вміння визначати рід іменника.

1. Повторити теоретичний матеріал.

Іменники у множині роду не
мають!

2. Закріплення навчального матеріалу. Перегляд навчального відео.

Режим доступу.

<https://youtu.be/sATYfdZKIV0>

3. Виконати вправу.

Переписати іменники у стовпчик, визначити їх рід (якщо його можливо визначити) і записати через рисочку.

Наприклад:

Квіти – роду нема

Лист – чол. рід

Дошка – жін.рід

магазин – роду нема

повітря –

рука –

дні –

ложка –

ведмеді –

дівчина –

парк –

горобці –

будинки –

свято –

гора –

голуби –

дах –

поле –

сніжинка –

тварини –

4. Руханка.

<https://youtu.be/T7ofWPCl8-E>

Мініконспект №7

Повторення теми «Число та рід іменників»

Мета: закріплення та систематизація знань про число рід іменника, удосконалення вміння ставити питання до іменників, визначати їх число та рід .

1. Повторити теоретичний матеріал.

Іменники у множині роду
не мають!

2. Виконати вправу .

Переписати іменники у стовпчик, поставити до них питання і визначити число та рід (якщо його можливо визначити), записати через рисочку.

Наприклад:

Учні – хто? множина, роду нема.

Магазин – що? однина, чол. рід.

Золото –

Сад –

Пісні –

Кухня –

Береза –

Сонце –

Ромашка –

Фрукти –

Вітер –

Мова –

Уроки –

3. Руханка.

<https://youtu.be/kNWwid8OAVM>

Мініконспект № 8

Повторення вивченого про іменник. Власні та загальні іменники.

Мета: закріпити в учнів поняття «власні іменники», «загальні іменники» та вміння їх визначати.

1. Повторити теоретичний матеріал.

Усі іменники поділяються на власні та загальні.

Власні іменники – це індивідуальні назви предметів (імена людей, клички тварин, назви міст, вулиць, гір, річок, морів, країн).

Наприклад: Іван, Мурка, Борислав, Карпати, Чорне море, Україна.

Пригадай!

Загальні іменники – назви, що даються багатьом предметам. Наприклад: місто, село, річка, море, дівчина, кішка.

2. Опрацювання схеми.

3. Виконати вправу.

Визначити, які іменники є власними, а які – загальними.

Місто – загальний іменник.

Україна – власний іменник.

Вулиця –

Борислав –

Львів –

Річка –

Київ –

Марія –

Море –

Дніпро –

Карпати –

Свято –

Мурчик –

Карпати –

Трускавець –

Великдень –

4. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=OkVC5K6yIdQ>

Мініконспект № 9

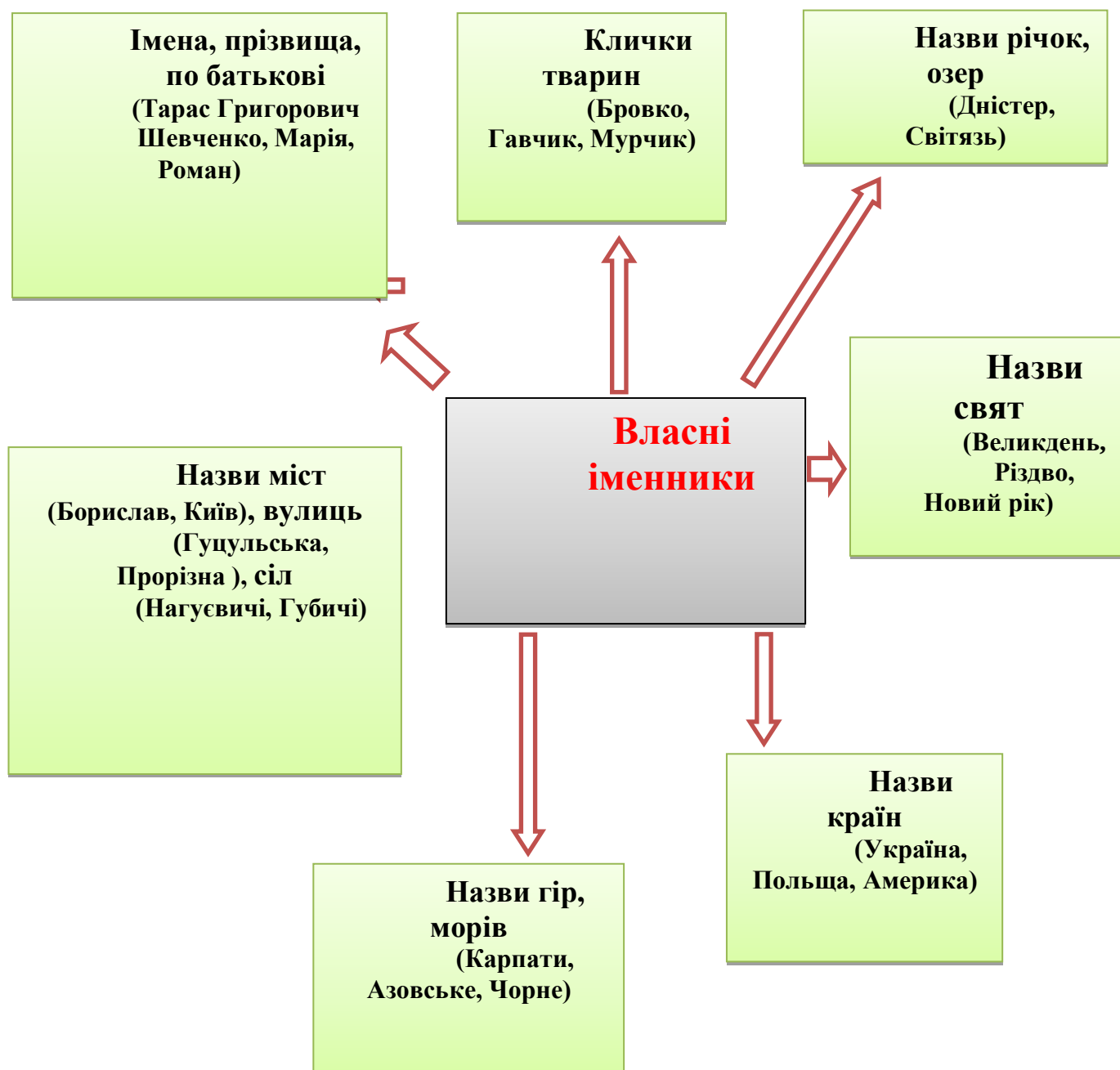
Повторення вивченого про іменник. Написання власних та загальних іменників.

Мета: закріплювати навички написання власних іменників. Розвивати спостережливість, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Повторити теоретичний матеріал.

Власні іменники пишемо з великої літери (Україна, Львів, Софія, Великдень), загальні іменники – з малої (країна, місто, свято, море, вулиця).

2. Опрацювати схему «Власні іменники».

3. Виконати вправу.

Переписати текст та підкреслити власні іменники (слова, які написані з великої літери).

Україна

Україна – це велика незалежна держава в Європі. Своїми розмірами Україна більша за такі держави, як Англія, Австрія, Бельгія, Голландія, Данія, Португалія і Швейцарія разом узяті. За чисельністю населення вона посідає п'яте місце в Європі після Німеччини, Італії, Великобританії, Франції. В Україні є гори Карпати і Кримські, є й моря – Чорне й Азовське. Місто Київ – столиця України. Він розташований на берегах найбільшої в Україні річки – Дніпра. Це одне з найдавніших і найкрасивіших міст Європи. Україна – твій рідний край, твоя земля, де ти народився і зростаєш.

4. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 10

Повторення вивченого про іменник. Написання власних та загальних іменників.

Мета: закріплювати навички написання власних іменників. Розвивати спостережливість, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Повторити теоретичний матеріал.

Пригадай.

Власні іменники потрібно писати з .....літери.

Загальні іменники потрібно писати з .....літери.

2. Виконати вправу.

Подумай: з якої літери треба писати слова? Запиши їх.

В(в)улиця, (К,к)ийв, Б(б)орислав, А(а)ндрій, В(в)еликдень, Д(д)ніпро, К(к)арпати, Р(р)іздво, О(о)ксана, Ч(ч)орне М(м)оре.

3. Гра «Пригадай і відтвори».

Записати інформацію про себе.

Прізвище –

Ім'я –

По батькові –

Назва країни, у якій живеш –

Назва області –

Назва твого міста, села –

Назва твоєї вулиці –

Клички домашніх тварин –

4. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 11

Повторення вивченого про іменник. Відмінки іменників.

Мета: закріпити в учнів поняття «відмінювання», систему відмінювання іменників за запитаннями; розвивати мовлення учнів; уміння аналізувати, зіставляти; виховувати інтерес, любов до рідної мови.

1. Повторити теоретичний матеріал.

1. Іменник, пов'язуючись у реченні з іншими словами, змінюється за відмінками.

2. Опрацювати таблицю.

В українській мові є сім відмінків, кожний з яких відповідає на певне питання:

Відмінки іменників	
НАЗИВНИЙ	хто? що? жінка, гори
РОДОВИЙ	кого? чого? жінки, гір
ДАВАЛЬНИЙ	кому? чому? жінці, горам
ЗНАХІДНИЙ	кого? що? жінку, гори
ОРУДНИЙ	ким? чим? жінкою, горами
МІСЦЕВИЙ	на (у)кому? на (у) чому? на жінці, на горах
КЛИЧНИЙ	на питання не відповідає жінко, гори

3. Закріплення навчального матеріалу. Перегляд навчального відео.

«Відмінки іменників»

Режим доступу

<https://www.youtube.com/watch?v=v1NEGVYUUY4>

«Вивчасмо відмінки» <https://www.youtube.com/watch?v=xV0UAFDu2CQ>

4. Виконати вправу.

Письмово дай відповіді на питання.

— Скільки відмінків мають іменники? (Сім).

- Скільки відмінків відповідають на питання? (Шість).
- Який відмінок не відповідає на питання? (Кличний на питання не відповідає).

5. Руханка .

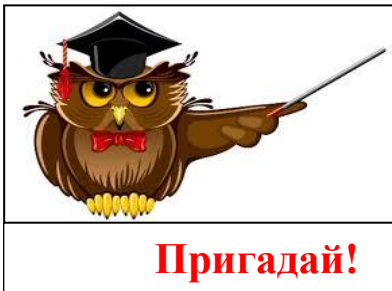
<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 12

Тема. Повторення. Іменник. Тренувальні вправи.

Мета: закріплювати вміння визначати іменники в реченні. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

*1.Повторити теоретичний матеріал.
Пригадай.*

Іменник — це самостійна частина мови, що називає предмет або особу і відповідає на питання хто? що? (Наприклад: птах, сонце, школа, Україна, Андрій).

2. Виконати вправу.

Переписати текст та підкреслити іменники.

Ластівки

Був теплий сонячний ранок. У відчинені двері до нашої кімнати залетіли дві ластівки. Покружляли і вилетіли. Потім з'явилися ще декілька разів.

Дзвіночками розсипався їхній веселий щебет. У куточку кімнати ластівки зліпили гніздо. Там вони вивели пташенят.

Ластівки дуже працюватимуть й охайні. У їхньому гнізді завжди чистенько. У дзьобиках вони виносять сміття на подвір'я.

Влітають до кімнати через відчинене вікно.

3. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=jqy7Rm8n4Fk>

Мініконспект № 13

Тема. Повторення. Іменник. Тренувальні вправи.

Мета: закріплювати вміння визначати іменники в реченні. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Виконати вправу.

Переписати текст та підкреслити іменники.

Верба

Верба. Здається, звичайне собі дерево. Але скільки з ним пов'язано цікавих історій! Верба стала своєрідним символом українського народу. Великий Кобзар на засланні в Орській фортеці висадив саме вербову гілочку. Він доглядав її, оберігав від пекучого проміння сонця. Вона нагадувала йому рідну Україну. На знак великої поваги до Тараса Шевченка казахський народ оберігає ту вербу і до сьогодні.

2. Повторити теоретичний матеріал.

Власні назви пишемо з великої літери.
Наприклад: Михайло, Різдво, Богородиця, Борислав,
Іван Франко, Дніпро.

3. Визначити у тексті власні назви (ті слова, які написані з великої літери). Надпиши над ними вгорі (вл.наз.).

4. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=t7FLa2FF2AI&list=PL5E8LrSI9SmQRg1xyxpIMuHn7yc059j5G&index=11>

Мініконспект № 14

Тема. Повторення. Рід іменників.

Мета: закріплення та систематизація знань про рід іменника, удосконалення вміння визначати рід іменника.

1. Повторити теоретичний матеріал.

Пригадай, який рід може мати іменник.

2. Виконати вправу.

Накреслити таку таблицю.

чоловічий рід	жіночий рід	середній рід
парк	голова	гніздо

Записати іменники у таблицю відповідно до їх роду.

Ім'я, подруга, човен, око, вправа, подвір'я, черепаха, парк, молоко, мороз, море, хліб, місто, піраміда, озеро, пенал, дзеркало, лабіринт.

3. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=lCyFLC7SKbg>

Мініконспект № 15

Тема. Повторення. Прикметник.

Мета: закріплення та систематизація знань про прикметник, удосконалення вміння визначати прикметники у реченні.

1. Повторити теоретичний матеріал.

Пригадай, яка частина мови називається прикметником?

Прикметник – це самостійна частина мови, яка виражає ознаку предмета і відповідає на питання який? яка? яке? які? Наприклад: весела

(яка?), високий (який?), весняне (яке?), щасливі (які?).

2. Виконати вправу.

Записати у стовпчик прикметники, а через риску – питання до них.

Шкільний – який?

Близка – яка?

Низьке – яке ?

М'які – які?

Теплий –

Важка –

Синє –

Морський –

Кисла –

Високі –

Голуба –

Світлий –

Літнє –

Жовті –

Малиновий –

3. Руханка .

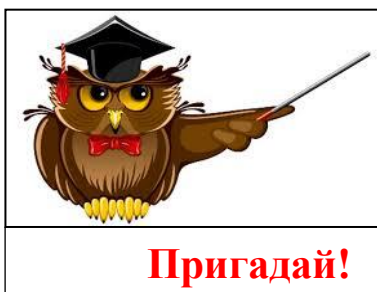
<https://www.youtube.com/watch?v=Ua0gTAI-TIg>

Мініконспект № 16

Тема. Повторення. Прикметник. Тренувальні вправи.

Мета: закріплювати вміння визначати прикметники, ставити до них питання. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Повторити теоретичний матеріал. Пригадай.

Іменник відповідає на питання хто? що?
(Наприклад: дощ, мураха, будинок, сестра, Іван).

Прикметник відповідає на питання який? яка?
яке? які? (Наприклад: веселий, висока, радісне,
цікаві)

2. Виконати вправу. 1) Накресли табличку.

Іменники	Прикметники
книжка	весняний

2)Переписати слова у табличку. В одну колонку – іменники, в іншу – прикметники.

Лінійка, теплий, високі, ластівка, гриб, червоне, людина, зебра, швидкий, чисті, автомобіль, солодка, зелений, дерев'яні, українська, Борислав, Україна, швидкий, магазин, смачні, лісовий, кислий.

3. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=OkVC5K6yIdQ>

Мініконспект № 17

Тема. Повторення. Число прикметника.

Мета: закріплювати вміння визначати число прикметника, змінювати прикметники за числом. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Повторити теоретичний матеріал.

Прикметники, як і іменники, мають два числа – однину і множину.

Опрацювати схему.

2. Виконати вправу.

Визначити число прикметників.

Жовті – множина.

Високий – однина.

Дорогий –

Салатова –

Чисті –

Молоді –

Солодкий –

Швидкий –

Шкільні –

3. Виконати вправу.

Записати прикметники у множині.

Круглий – круглі.

Білий – білі.

Золотий –

Широкий –

Квадратний –

Холодний –

Кислий –

Сухий –

Темний –

4. Руханка .

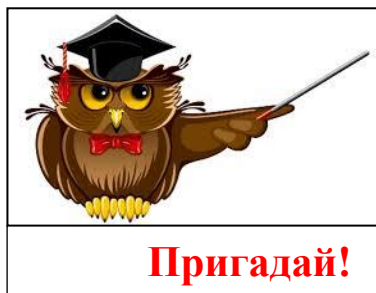
<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 18

Тема. Повторення. Число прикметника.

Мета: закріплювати вміння визначати число прикметника, змінювати прикметники за числом. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Повторити теоретичний матеріал.

1) Прикметники, як і іменники, мають два числа – однину і множину.

3) Прикметники, які називають ознаку одного предмета, вживаються в однині.
(Наприклад: добрий – однина, солодкий – однина).

4) Прикметники, які називають ознаку декількох предметів, вживаються в множині.
(Наприклад: добрі – множина, солодкі – множина).

2. Виконати вправу.

Визначити число прикметників.

Вузькі – множина.

Яскравий – однина.

Дерев'яний –

Літні –

Кам'яні –

Свіжий –

Гіркий –

Багаті –

Рожевий –

3. Виконати вправу.

Записати прикметники у множині.

Тонкий – тонкі.

Металевий – металеві.

Гіркий –

Добрий –

Трикутний –

Розумний –

Легкий –

Ранній –

Коричневий –

4. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 19

Тема. Повторення. Рід прикметника.

Мета: закріплення та систематизація знань про рід прикметника, удосконалення вміння визначати рід прикметника. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

1.Повторення теоретичного матеріалу.

Пригадай!

Прикметники, як і іменники, бувають чоловічого, жіночого і середнього роду.

2.Опрацювати схему.

3. Виконати вправу .

Визначити рід прикметників.

Теплий – чоловічий рід.

Зелена – жіночий рід.

Маленьке – середній рід.

Молоде –

Уважний –

Чесна –

Велика –

Радісне –

Чистий –

Морське –

Овальний –

Сільська –

Жовтий –

Холодне –

Шоколадна –

Апельсиновий –

4. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 20

Тема. Повторення. Рід прикметника.

Мета: закріплення та систематизація знань про рід прикметника, удосконалення вміння визначати рід прикметника. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Виконати вправу.

1) Накреслити табличку.

Чоловічий рід який?	Жіночий рід яка?	Середній рід яке?
кислий	жовта	маленьке

2) Переписати слова у табличку. В першу колонку – прикметники чоловічого роду, в другу – прикметники жіночого роду, в третю – прикметники середнього роду.

Сміливий, важка, смачне, гаряче, дрібний, тепле, зимова, червоне, дорогий, худа, дерев'яне, м'який, рання, молода, осінній, біле, яблучний, шкільне, золотий, весела, добрий, сумне.

2. Руханка .

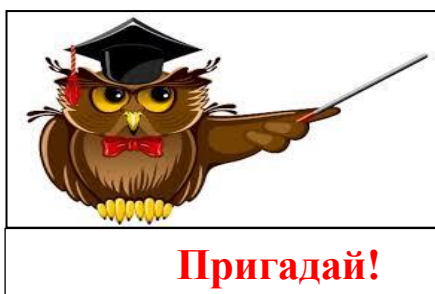
<https://www.youtube.com/watch?v=OkVC5K6yIdQ>

Мініконспект № 21

Тема. Повторення. Рід прикметника.

Мета: закріплення та систематизація знань про рід прикметника, удосконалення вміння визначати рід прикметника. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Повторити теоретичний матеріал.

За родами змінюються тільки прикметники у однині! Прикметники у множині роду не мають!

2. Виконати вправу.

Визначити число та рід прикметників.

Фруктовий – однина, чоловічий рід.

Фруктові – множина, роду нема.

Весняна –

Весняні –

Коричневе –

Коричневі –

Сільський –

Сільські –

Українська –

Українські –
Казкове –
Казкові –
Лимонний –
Лимонні –

3. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 22

Тема. Повторення. Прикметник. Тренувальні вправи.

Мета: закріплення та систематизація знань про прикметник, удосконалення вміння визначати прикметники у реченні. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Виконати вправу.

Переписати текст, визначити та підкреслити в ньому прикметники.
Пам'ятай, що прикметники відповідають на питання який? яка? яке?

У степу

Був чудовий липневий день. Блакитне небо дихало на землю теплом. Легенький вітерець доносив із безмежного степу пахощі зерна. Раптом над горизонтом нависла велика, темна хмара. Вона швидко наближалась. І ось до спраглої землі летять дощові краплини. Після них широкою чарівною музикою зашуміла злива. На шляху заблищали маленькі калюжі. Земля знову набиралася сили.

2. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 23

Тема. Повторення. Число та рід прикметника.

Мета: закріплення та систематизація знань про число та рід прикметника, удосконалення вміння визначати число та рід прикметника. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Виконати вправу.

Визначити число та рід прикметників.

Пам'ятай, що прикметники у множині роду не мають!

Учнівський – однина, чоловічий рід.

Вишневі – множина, роду нема.

Рисовий –
Сонячне –
Фіолетова –
Пісочний –
Гірські –
Прозора –
Чисте –
Гороховий –
Щасливі –

2. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 24

Тема. Повторення. Прикметник. Тренувальні вправи.

Мета: закріплення та систематизація знань про прикметник, удосконалення вміння підбирати прикметники до іменників за відповідним значенням. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Виконати вправу.

Вибрати прикметники, які правильно характеризують предмет. Записати їх.

Сніг – холодний, високий, білий, літній, пухнастий, теплий.

Сніг – холодний, білий, пухнастий.

Книжка – гірка, цікава, паперова, апельсинова, прямокутна.

Книжка –

Лимон – квадратний, жовтий, солодкий, кислий, високий.

Лимон –

Морозиво – гірке, холодне, біле, морське, шоколадне, свіже.

Морозиво –

Фільм – дерев'яний, цікавий, новий, нудний, вузький, пригодницький.

Фільм –

Часник – прямокутний, пекучий, солодкий, корисний.

Часник –

2. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=OkVC5K6yIdQ>

Мініконспект № 25

Тема. Повторення. Утворення прикметників від іменників.

Мета: закріплення та систематизація знань про прикметник, удосконалення вміння утворювати прикметники від іменників. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Виконати вправу.

Утвори від іменників прикметники.

Школа – шкільний

Село – сільський

Море –

Ліс –

Щастя –

Яблуко –

Дерево –

Золото –

Весна –

Зима –

Літо –

Осінь –

Горох –

Сонце –

2. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 26

Тема. Повторення. Утворення прикметників від іменників.

Мета: закріплення та систематизація знань про прикметник, удосконалення вміння утворювати прикметники від іменників. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма.

1. Виконати вправу.

Утворити від іменників прикметники.

Апельсин – апельсиновий

Вечір – вечірній

Казка –

Холод –

Дощ –

Сіль –

Картопля –

Квадрат –

Школа –

Скло –

Молоко –

Морква –

Банан –

Круг –

2. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 27

Тема. Повторення. Прикметники-антоніми.

Мета: закріплення та систематизація знань про прикметник, удосконалення вміння добирати до прикметників антоніми. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма, збагачувати словниковий запас.

1. Повторити теоретичний матеріал.

Пригадай!

Антоніми – це слова протилежні за значенням.

Наприклад: високий – низький, довгий – короткий, веселий – сумний.

2. Виконати вправу.

Добери до прикметників антоніми.

Вузький – широкий.

Світлий – темний.

Білий –

Веселий –

Холодний –

Молодий –

Багатий –

Мокрий –

Чистий –

Твердий –

3. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

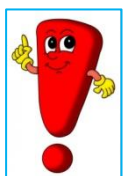
Мініконспект № 28

Тема. Повторення. Прикметники-антоніми. Утворення прикметників від іменників.

Мета: закріплення та систематизація знань про прикметник, удосконалення вміння добирати до прикметників антоніми, утворювати прикметників від іменників. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма, збагачувати словниковий запас.

1. Виконати вправу.

Добери до прикметників антоніми.

Пам'ятай, що антоніми – це слова з протилежним значенням.

Легкий – важкий.

Довгий –

Мудрий –

Близький –

Швидкий –

Дешевий –

Шкідливий –

2. Виконати вправу.

Від іменників утворити прикметники.

Слива – сливовий.

Ніч –

Місто –

Камінь –

Радість –

Трикутник –

Автомобіль –

Гарбуз –

3. Закріплення навчального матеріалу.

Режим доступу

<https://learningapps.org/view2157936?fbclid=IwAR28rTUrJY6o1oUrfVoBHg5g81Z25yUo4IUAUnxtBtAGbI1-IkCeqXp68QI>

У онлайн-завданні необхідно поєднати пари прикметників-антонімів.

4. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 29

Тема. Повторення. Прикметник. Тренувальні вправи.

Мета: закріплення та систематизація знань про прикметник, удосконалення вміння добирати до іменників прикметники, давати відповідь на питання.

Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма, збагачувати словниковий запас.

1. Виконати вправу.

Дописати до іменників прикметники, відповівши на запитання.

Сніг (який?) – білий

Фільм (який?) – цікавий

Трава (яка?)
Огірок (який?)
Книжка (яка?)
Молоко (яке?)
М'яч (який?)
Будинок (який?)
Квітка (яка?)
Дівчина (яка?)
Борщ (який?)
Вода (яка?)
Небо (яке?)

2. Руханка .

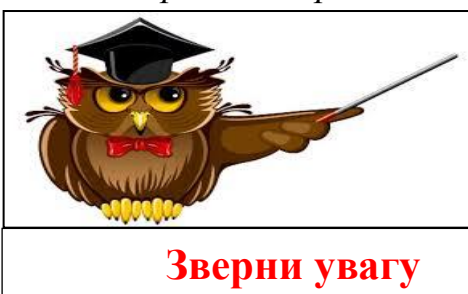
<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 30

Тема. Дієслово.

Мета: закріплення та систематизація знань про дієслово, удосконалення вміння ставити питання до дієслів. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма, збагачувати словниковий запас.

1. Повторити теоретичний матеріал.

Дієслово – це самостійна частина мови, яка називає дію предмета і відповідає на питання що робити? що зробити? що робить? що буде робити? що зробив? що роблять? що зроблять? що будуть робити?

Наприклад:

Читати – що робити?

Прочитати – що зробити?

Читає – що робить?

Буде читати – що буде робити ?

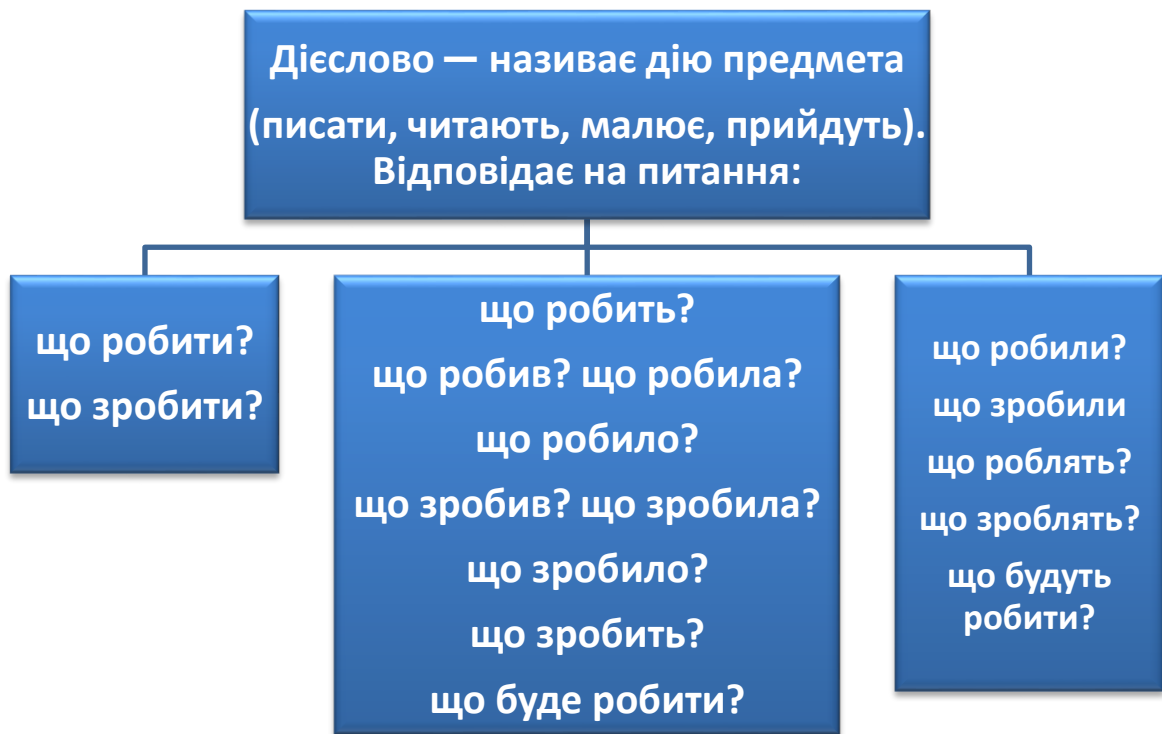
Прочитав – що зробив?

Читають – що роблять?

Прочитають – що роблять?

Будуть читати – що будуть робити?

2. Опрацювати схему.

3. Виконати вправу.

Поставити питання до дієслів і записати їх.

Писати – що робити?

Написати – що зробити?

Пишуть – що роблять?

Написали – що зробили?

Напишуть – що зроблять ?

Малювати –

Намалювати –

Малюють –

Намалювали –

Намалюють –

Пекти –

Спекти –

Печуть –

Спекли –

Спечуть –

Шукати –

Знайти –

Шукають –

Знайшли –

Знайдуть –

4. Руханка .

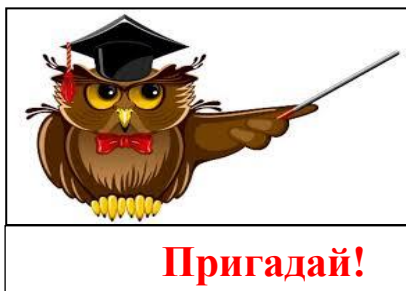
<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 31

Тема. Дієслово

Мета: закріплення та систематизація знань про дієслово, удосконалення вміння ставити питання до дієслів. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма, збагачувати словниковий запас.

1. Повторити теоретичний матеріал.

Дієслово – це самостійна частина мови, яка називає дію предмета і відповідає на питання що робити? що зробити? що робить? що буде робити? що зробив? що роблять? що зроблять? що будуть робити?

2. Виконати вправу.

Користуючись зразком, постав питання до дієслів у другій колонці і запишіть їх.

Мию – що роблю?	Працюю -
	Відповідаю -
Миємо – що робимо?	Працюємо -
	Відповідаємо -
Миєш – що робиш?	Працюєш -
	Відповідаєш -
Миєте – що робите?	Працюєте -
	Відповідаєте -
Миє – що робить?	Працює -
	Відповідає -
Міють – що роблять?	Працюють -
	Відповідають -

3. Руханка .

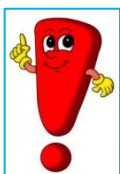
<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 32

Тема. Дієслово.

Мета: закріплення та систематизація знань про дієслово, удосконалення вміння ставити питання до дієслів. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма, збагачувати словниковий запас.

1. Повторити теоретичний матеріал.

Дієслово – це самостійна частина мови, яка називає дію предмета і відповідає на питання що робити? що зробити? що робить? що буде робити? що зробив? що роблять? що зроблять? що будуть робити?

2. Виконати вправу.

Користуючись зразком, постав питання до дієслів у другій колонці і запишіть їх.

Їла – що робила?	Читала -
	Відпочивала -
	Писала -
	Їздила -
Їв – що робив?	Писав -
	Читав -
	Відпочивав -
	Їздив -
Їло – що робило?	Писало -
	Читало -
	Відпочивало -
	Їздило -

3. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=3sg5oJQmlBY>

Мініконспект № 33

Тема. Дієслово.

Мета: закріплення та систематизація знань про дієслово, удосконалення вміння ставити питання до дієслів. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма, збагачувати словниковий запас.

1. Повторити теоретичний матеріал.

1.1. Пригадай, яка частина мови називається дієсловом?

1.2. На які питання відповідає дієслово?

2. Виконати вправу.

Користуючись зразком, постав питання до дієслів у другій колонці і запиши їх.

Чистила – що робила?	Співала -
	Будувала -
Чистив - що робив?	Співав -
	Будував -
Чистило – що робило?	Співало -
	Чистило -
Чистили – що робили?	Співали -
	Чистили -
	Відпочивали -
	Їздили -
	Працювали -

3. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=jgy7Rm8n4Fk>

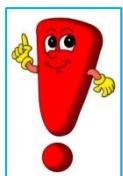
Мініконспект № 34

Тема. Дієслово.

Мета: закріплення та систематизація знань про дієслово, удосконалення вміння ставити питання до дієслів. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма, збагачувати словниковий запас.

1. Виконати вправу.

1.1. Прочитай слова, подумай, до якої частини мови вони відносяться.

Пам'ятай, що іменник називає предмет або особу (стіл, людина).
Прикметник називає ознаку предмета (зелений, високий).
Дієслово називає дію предмета (відкрити, гуляла).

Школа, малювати, телефон, високий, відпочиває, комп'ютер, лампа,
білий, солодкий, вчить, підлога, картина, працювала, широкий,
коробка, спить, зошит, друг, катається, їдуть.

1.2. Накреслити табличку та заповнити її.

Іменники	Прикметники	Дієслова

2. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=t7FLa2FF2AI&list=PL5E8LrSI9SmQRg1хухрІMuHn7yc059j5G&index=11>

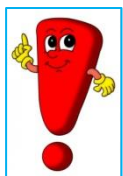
Мініконспект № 35

Тема. Дієслово.

Мета: закріплення та систематизація знань про дієслово, удосконалення вміння ставити питання до дієслів. Розвивати спостережливість, мислення, увагу, навички каліграфічного письма, збагачувати словниковий запас.

1. Виконати вправу.

1.1. Прочитай слова, подумай, до якої частини мови вони відносяться.

Пам'ятай, що іменник відповідає на питання хто? що?
Прикметник відповідає на питання який? яка? яке? які?

Дієслово відповідає на питання що робити? що зробити? що робить? Що зробить? що робив? що зробив? що буде робити? що робила? що зробила? що робило? що зробило? що робили? що зробили? що роблять? що зроблять? що будуть робити?

Веселий, робити, сірник, сумка, зупинилися, знайшов, окуляри, сміливий, дорогий, рятувати, чекала, зламав, рожева, цуцик, конструктор, щасливі, фарбувала, телевізор, корабель, терти, прала, кольоровий.

1.2. Накреслити табличку та заповни її.

Іменники	Прикметники	Дієслова

2. Руханка .

<https://www.youtube.com/watch?v=ICyFLC7SKbg>

Практичні завдання, вправи та ігри з української мови

Практичні завдання, вправи та ігри з української мови для учнів з інтелектуальними порушеннями.

Фонетика та звукова культура мовлення

Вправа: «Почуй і скажи»

Мета: розвиток фонематичного слуху, уміння розрізняти звуки мовлення, визначати їх послідовність у слові.

Завдання: Учитель чітко вимовляє слово. Учень має визначити перший або останній звук у слові.

Приклад:

- Слово: *киця* → перший звук: [к], останній: [а];
- *сонце* → перший звук: [с], останній: [е];
- *риба* → перший звук: [р], останній: [а].

Методичні поради: Використовувати слова, знайомі дитині за змістом; поступово переходити від коротких дво- чи трискладових слів до довших; можна ускладнити завдання, пропонуючи визначити місце звуку в слові (на початку, у середині, в кінці); застосовувати наочні опори (малюнки, картки із зображеннями предметів).

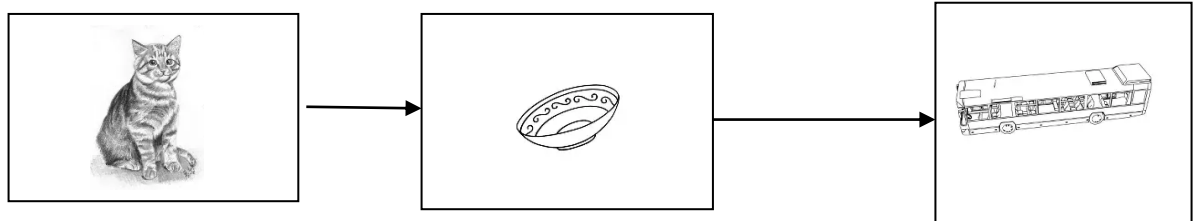
Вправа: «Ланцюжок слів»

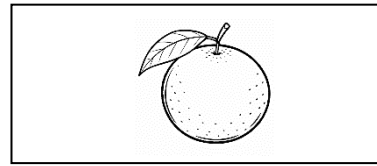
Мета: розвиток уваги до звукового складу слова, уміння виділяти окремі звуки та встановлювати звукову послідовність.

Завдання: Учитель називає слово, учень має придумати інше слово, яке починається з останнього звуку попереднього слова.

Приклад:

- Учитель: *кіт* → учень: *тарілка* → наступний учень: *автобус* → *собака* → *апельсин* тощо.

Методичні поради: На початковому етапі дозволено користуватися наочними зображеннями; вправа може виконуватися у груповій або індивідуальній формі; заохочуйте учнів хвалити одне одного за правильні відповіді, підтримуючи позитивний емоційний фон.

Лексика. Словниковий запас

Вправа: «Хто що робить?»

Мета: розвиток розуміння та вживання дієслів, збагачення активного словника словами, що позначають дії предметів та людей.

Завдання: Учитель називає або показує малюнок із зображенням людини чи тварини, а учень відповідає, що вона робить.

Приклад:

- Дівчинка з книжкою → *Дівчинка читає.*
- Хлопчик з м'ячем → *Хлопчик грає.*
- Кіт біля миски → *Кіт їсть.*
- Пташка у небі → *Пташка літає.*

Методичні поради: Використовувати яскраві ілюстрації або піктограми для підтримки розуміння; давати зразок відповіді: *Дівчинка... що робить? – читає*; поступово переходити від односкладових відповідей до повних речень; заохочувати повторення та проговорення для кращого запам'ятовування; для ускладнення можна запропонувати добрати прислівник або прикметник: *Дівчинка читає цікаву книжку*.

Вправа: «Скажи по-іншому»

Мета: розвиток уміння підбирати синоніми, збагачення активного словника, уточнення значення знайомих слів.

Завдання: Учитель називає слово, а учень добирає слово, яке означає те саме або близьке за змістом.

Приклад:

- гарний – *красивий*
- веселий – *радісний*
- великий – *масивний, величезний*
- говорити – *казати*
- бігти – *мчати*

Методичні поради: Використовувати предметні малюнки або емоційні картки для візуальної підтримки; поступово переходити до вправ, де учні самі добирають синоніми у реченні (*Дівчинка гарна. Дівчинка красива.*)

Вправа: «Навпаки»

Мета: формування вмінь добирати антоніми (слова з протилежним значенням), розвиток логічного мислення та мовленнєвого аналізу.

Завдання: Учитель читає слово, а учень добирає слово з протилежним значенням.

Приклад:

- день – *ніч*
- веселий – *сумний*
- високий – *низький*
- гарячий – *холодний*
- працювати – *відпочивати*

Веселий

Сумний

Холодний - гарячий

Методичні поради: На початковому етапі пропонувати вибір із двох варіантів (*день – ніч чи ранок?*); використовувати ілюстрації або картки (наприклад, сонце – місяць, високий будинок – низький); включати рухливі елементи: при слові *високий* – підняти руки вгору, *низький* – присісти.

Назвіть слова, протилежні за значенням.

Назвіть слова, протилежні за значенням.

Назвіть слова, протилежні за значенням.

Назвіть слова, протилежні за значенням.

Частини мови

Вправа: «Знайди слово, яке називає...»

Мета: формування уявлень про значення частин мови, розвиток умінь розпізнавати і вживати іменники, прикметники, дієслова у мовленні.

Завдання: Учитель читає речення або показує малюнок, а учень визначає, яке слово називає предмет (іменник), ознаку (прикметник) чи дію (дієслово).

Приклад:

1. Руда кішка бігає.
  - *Хто?* – кішка (іменник)
  - *Що робить?* – бігає (дієслово)
  - *Яка?* – руда (прикметник)
2. Сонце тепле.
  - *Що?* – сонце (іменник)
  - *Яке?* – тепле (прикметник)
3. Діти читають книжку.
  - *Хто?* – діти (іменник)
  - *Що роблять?* – читають (дієслово)

Методичні поради: На початковому етапі використовувати предметні малюнки (наприклад: дівчинка – гарна -малює); поступово переходити до словесних інструкцій без опори на зображення; для кращого засвоєння – позначати кольорами: іменники – синім, прикметники – зеленим, дієслова – червоним; розширювати завдання: утворити власне речення з трьох частин мови (*Kim білий спить*).

Будова слова

Вправа: «Знайди спільну частинку»

Мета: формування вмінь виділяти корінь слова, розуміти спільнокореневі слова, розвиток мовного чуття та аналітичних навичок.

Завдання: Учитель пропонує кілька слів, а учні знаходять спільну частину (корінь) і визначають, що спільного в значенні цих слів.

Приклад:

- ліс, лісок, лісник, лісовий → спільна частинка *ліс*, усі слова пов'язані з *лісом*;
- вода, водичка, водяний → спільна частинка *вод*, означають щось пов'язане з *водою*;
- сонце, сонячний, сонечко → спільна частинка *сон*, означають *світло, тепло*.

Методичні поради: На початку використовувати предметні або сюжетні малюнки, що допомагають зрозуміти спільність значень; виділяти спільну частину кольором або підкресленням; проводити гру «Знайди родичів» - учитель називає одне слово, а учні добирають до нього «родичів» (спільнокореневі слова).

Ускладнення: добрати слова з префіксом або суфіксом, пояснити, як змінюється значення (*ліс – підлісок, лісок*).

Словосполучення і речення

Вправа: «Склади разом»

Мета: формування вмінь розрізняти слово, словосполучення і речення, розвиток граматичного ладу мовлення та умінь будувати зв'язні висловлювання.

Завдання: Учитель пропонує окремі слова. Учні поєднують їх у словосполучення, а потім складають із них речення.

Приклад:

1. **Слова:** дівчинка, малює, гарна
  - **Словосполучення:** гарна дівчинка
  - **Речення:** Гарна дівчинка малює.
2. **Слова:** сонце, світить, яскраво
  - **Словосполучення:** яскраве сонце
  - **Речення:** Яскраве сонце світить.
3. **Слова:** хлопчик, читає, книжку
  - **Словосполучення:** хлопчик читає
  - **Речення:** Хлопчик читає книжку.

Методичні поради: На початковому етапі давати наочну підтримку – малюнки або картки зі словами; пропонувати словосполучення для відновлення речення (*Дівчинка... (що робить?) малює.*); використовувати гру «Хто швидше складе речення»; після виконання – попросити прочитати речення вголос з правильною інтонацією.

Зв'язне мовлення

Вправа: «Закінчи розповідь»

Мета: розвиток умінь логічно і послідовно висловлювати думки, підтримувати тему висловлювання, формування зв'язного монологічного мовлення.

Завдання: Учитель читає початок короткої розповіді або речення, а учень має доповнити його – спочатку одним словом, потім словосполученням чи кількома реченнями.

Приклад:

1. Вчора ми з класом ходили... → *(на екскурсію, у парк, у бібліотеку).*
2. Моя улюблена пора року — ... → *(весна, бо все цвіте.)*
3. На уроці української мови ми... → *(читали казку і складали речення.)*
4. Коли йде дощ, я люблю... → *(сидіти вдома і слухати, як краплі падають на дах.)*

Методичні поради: Починати з усних відповідей одним словом, поступово переходити до розгорнутих висловлювань; використовувати наочність –

малюнки, серії сюжетних картинок, відео; заохочувати дітей завершувати розповідь словами «А ще...», щоб продовжити думку; розвивати навичку складання власної розповіді за опорними словами; проводити вправу у формі гри «Хто придумає найцікавіше продовження?»

Добірка ігор, спрямованих на формування та уточнення уявлень про іменник, для застосування у навчальних і корекційних практиках.

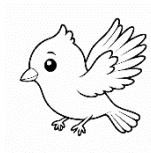
● 1. «Хто? Що?» - сортування

Матеріали: картки з зображеннями слів іменників.

Завдання 1: дитина розкладає картки у два кошики: ХТО (істоти) та ЩО (неістоти).

ХТО?

ЩО?

Завдання 2: дитина читає, що написано на картці і визначає до якого питання у таблиці підходить це слово.

кішка	мальви	кепка	риба	піца	сніг
зозуля	учень	рукавички	вчителька	перукар	футболіст
місяць	лижі	люстра	планшет	дитина	черепашка
лев	чорнобривці	штани	шахтер	лікар	зошит

ХТО?

ЩО?

2. «Знайди пару»

Матеріали: картки зі словами та картки з малюнками.

Завдання: дитина знаходить відповідну пару: слово ↔ зображення.

3. «Утвори множину»

Матеріали: картки зі словами в однині.

Завдання: дитина підбирає малюнок і утворює іменник у множині.

Яблуко-

Олівець-

М'яч-

Кубик-

4. «Знайди зайве»

Матеріали: картки наборами по чотири слова.

Завдання: дитина знаходить малюнок, який зайвий та пояснює свій вибір.

5. «Класифікація»

Матеріали: картки за різними узагальнюючими групами.

Завдання: дитина знаходить малюнок за узагальнюючим словом:

тварини, меблі, одяг, транспорт, фрукти, іграшки тощо.

6. «Відшукай іменник»

Матеріали: картки зі словами.

Завдання: дитина зафарбовує тільки картки з іменниками.

працювати	робота	картина
веселий	кричати	ніжність
альбом	велосипед	біліє

Ігри для формування мовленнєвих умінь, спрямовані на вивчення дієслів у навчальному та корекційному процесі.

1. «Що робить?» - добір дії до картинки

Матеріали: картки з малюнками (дівчинка біжить, кіт спить, хлопчик читає).

Завдання 1: дитина добирає картку з дієсловом: *біжить*, *спить*, *читає* до малюнка.

Біжить

Спить

Читає

Завдання 2: дитина утворює речення, підбравши потрібне слово-дієслово.

2. Склади речення (іменник + дієслово)

Матеріали: картки з іменниками і картки з дієсловами.

Завдання: дитина поєднує іменник з дієсловом, так щоб утворилося словосполучення.

Іменники:

- Кіт
- Машина
- Дитина
- Літак
- Собака
- Годинник

Дієслова:

- біжить
- їде
- спить
- летить
- гавкає
- тікає

3. «Дієслівна поєдналочка»

Матеріали: картка з дієсловами та питаннями.

Завдання: дитина з'єднує слова (дієслова) з питаннями, на які вони відповідають.

4. «Дієслівне сортування»

Матеріали: картки з малюнками-діями та словами дієсловами.

Завдання: дитина підбирає малюнок-дію до відповідного дієслова.

Добірка ігор, спрямованих на формування та уточнення уявлень про прикметники, для застосування у навчальних і корекційних практиках.

1. «Хто я? Що я?»

Матеріали: картка з прикметниками і малюнками.

Завдання: дитина за описом має вгадати, про який предмет розповідається.

1. Червона, солодка ☐

2. Червоне, святкове ☐

3. Червоний, плямистий ☐

4. Червоний, морський ☐

5. Червоне, їстівне ☐

6. Червона, пластмасова ☐

1. Синій, круглий ☐

2. Синя, повітряна ☐

3. Синє, ясне ☐

4. Синій, крилатий ☐

5. Синя, пахуча ☐

6. Синє, важке ☐

2. «Підбери прикметник»

Матеріали: картка з іменниками і картки з прикметниками.

Завдання: дитина підбирає прикметник, до відповідного іменника.

Поле (яке?)		Сонце (яке?)
____		____
____		____
____		____
____		____

футбольне	жовте	гаряче	зелене
лагідне	пшеничне	засіяне	яскраве

3. «Підбери протилежні»

Матеріали: картка зі словами - прикметниками.

Завдання: дитина має з'єднати протилежні за змістом прикметники.

4. «Підбери питання»

Матеріали: картка зі словами - прикметниками.

Завдання: дитина читає, що написано на картці і визначає до якого питання у таблиці підходить це слово (прикметник).

блискуче	синє
жовте	блакитне
красива	золотий
сумний	кмітливий
біла	веселий
синій	маленьке
радісна	гарна
червона	

Який?

Яка?

Яке?

5. «Підбери питання»

Матеріали: картка зі словами - прикметниками.

Завдання: дитина читає, що написано на картці і визначає до якого питання у таблиці підходить це слово (прикметник).

високе	липа	учень	ніжна
духмяна	гаряче	зошит	вода
старий	сонце	мокрый	заєць

Іменник

Прикметник

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блеч Г.О. Використання мобільних ігрових додатків під час занять з розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами. *Теорія і практика спеціальної педагогіки та психології*: Збірник наукових праць: Вип.11 / За ред. О.В.Чеботарьової, І.В. Гладченко. – К., 2023. – С.18-25.
2. Блеч Г.О. Корекційно-розвивальні технології з розвитку мовлення дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. *Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку*: матеріали всеук.наук.-практ. конф., м. Полтава, 12-13 травня 2022р. /За ред. Н.Г.Пахомової, В.І.Березан. Полтава: ПНПУ імені В.Г.Короленка, 2022. – Стр.13-18.
<https://lib.iitta.gov.ua/view/divisions/decid/2022.html>
3. Блеч Г.О. Навчання української мови школярів з інтелектуальними порушеннями: *Діти з особливими потребами в освітньому просторі*: збірник матеріалів V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології «Діти з особливими потребами в освітньому просторі», 10-11 жовтня 2019 року, Чернігів. Симоненко О. І., м. Київ, Україна, С. 19-22.
4. Блеч Г.О. Компетентнісний підхід у навчанні української мови школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. – К., 2000. (16). С. 44-59.
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719960/>
5. Комплект програм з корекційно-розвиткової роботи для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з інтелектуальними порушеннями <http://www.mon.gov.ua/>
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
7. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі : монографія / Ірина Кучеренко. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2014. – 410 с.

8. Модельна навчальна програма «Українська мова» для 5-6 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку (автор О. Шепічак)/ «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 26.04.2022 № 383 у редакції наказу Міністерства освіти і науки України 28.07.2022 № 672)
https://drive.google.com/file/d/10lwx2xjwqzh_g8aRFgRFoCGl5spZ7EJu/view
9. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-10 класи» для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушенням інтелектуального розвитку та закладів загальної середньої освіти зі спеціальними класами для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку (автор: Шепічак О. О., Блеч Г. О., Чеботарьова О. В.)/Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ МОН від 25.09.2024 № 1377)
https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/model-ni-navchal-ni-prohramy_/movno-literaturna-osvitnia-haluz-2/
10. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О.І. Пометун. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
11. Особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник /авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, С. Трикоз, І. Сухіна, Н. Ярмола. За наук. ред.: О. Чеботарьової, І. Сухіної. – К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. – 233 с.
12. Родигіна І.В. Компетентнісно-орієнтований підхід до навчання. – Вид. 2, доп. – Харків: Основа, 2008. – 120 с.
13. Теоретичні та методичні засади реалізації змісту освіти дітей з порушеннями розумового розвитку / колективна монографія /авт.: О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч, І. В. Гладченко, С. В. Трикоз, І. В. Бобренко та ін.: За ред.: О. В. Чеботарьової, І. В. Гладченко. – К., ІСП НАПН України, 2017. – 260 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/708518>

ВИРОБНИЧО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

Блеч Ганна Олександрівна, Шепічак Ольга Олексіївна

**Методичні основи корекційного навчання учнів з
порушеннями інтелектуального розвитку:
Українська мова**

Практичний посібник